

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Філологічний факультет
Кафедра сучасної української мови

**ЕКСПРЕСИВНІ СИНТАКСИЧНІ КОНСТРУКЦІЇ ЯК
СТИЛЕТВІРНІ КОМПОНЕНТИ ІДЮСТИЛЮ ДАРИ КОРНІЙ**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Студентки II курсу 602 групи

спеціальності 035.01

«Філологія

(українська мова та література)»

Волошин Соломія Дмитрівна

Керівник: кандидат філологічних наук,

доц. Томусяк Л.М.

Рецензент _____

До захисту допущено:

протокол засідання кафедри № 6

від «7» грудня 2021 р.

Завкафедри _____ Світлана ШАБАТ-САВКА

Чернівці – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.	7
1.1. Підходи до визначення експресивності в лінгвістичній літературі	7
1.2. Експресія як факт мови і мовлення.....	9
1.3. Поняття ідіостилю у мовознавчих студіях.....	12
1.4. Роль стилетвірних конструкцій у становленні мовостилю.	16
1.5. Комунікативно-лінгвістичний аспект вивчення прозового тексту.....	19
1. 6. Висновки до I розділу.....	23
РОЗДІЛ II. КОМУНІКАТИВНО-ФУНКЦІЙНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ФІГУРАЛЬНО-РИТОРИЧНИХ ЕКСПРЕСИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ В ІДЮСТИЛІ ДАРИ КОРНІЙ	28
2.1 Комплекси «питання-відповідь» у монологічному мовленні.	29
2.2. Риторичні питальні речення	32
2.3. Окличні речення – маркери експресивності	34
2.4. Лексико-синтаксичні повтори та їх функціональне навантаження.....	38
2. 5. Висновки до II розділу	41
РОЗДІЛ III. СИНТАКСИЧНІ МОДИФІКОВАНІ ЕКСПРЕСИВНІ КОНСТРУКЦІЇ ЯК СТИЛЕТВІРНІ КОМПОНЕНТИ МОВОСТИЛЮ ДАРИ КОРНІЙ	44

3.1. Проблема порушення нормативного синтаксичного ладу експресивних речень.....	44
3.2. Односкладні номінативні речення, як маркери експресивності .	47
3.3. Експресивні звертання у динаміці діалогічного мовлення	55
3.4. Слова-речення – виразні комунікативні засоби.....	59
3.5. Неповні речення як виразні експресивні конструкції розповідного мовлення.....	68
3.6. Висновки до III розділу	73
ВИСНОВКИ	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	80
АНОТАЦІЯ	86
ABSTRACT	87

ВСТУП

Експресивний синтаксис – це одна з недостатньо вивчених, суперечливих та складних мовознавчих категорій, яку виділив французький мовознавець Шарль Баллі на початку ХХ ст. Чимало послідовників Ш. Баллі з того часу до сьогодні присвятили свої праці дослідженню експресивного синтаксису та експресивності загалом, але так і не змогли знайти однієї спільної думки.

Дара Корній (1970) – сучасна українська письменниця-прозаїк, відома своїми дитячими та підлітковими творами. Справжнє ім'я письменниці – Мирослава Замойська, вона пише у жанрі міського фентезі та популяризує праукраїнську міфологію, вірування, казки й народну музику поміж молоді. За свої фантастичні романи вона неодноразово отримувала нагороду «Коронація слова» та неофіційне звання «української Стефані Маєр».

Актуальність дослідження полягає у тому, що експресивні синтаксичні конструкції у творчості Дари Корній як стилетвірні компоненти ще не були об'єктом наукового дослідження.

Мета дослідження – визначити та описати експресивні синтаксичні конструкції у романах Д. Корній, які становлять її індивідуальний авторський стиль.

Досягнення цієї мети передбачає виконання таких **завдань**:

- 1) дібрати фактичний матеріал до теми «Експресивні синтаксичні конструкції як стилетвірні компоненти ідіостилю Дари Корній»;
- 2) опрацювати наукову літературу з питань експресивного синтаксису, ідіостилю та фігурально-риторичних та інших стилістично-маркованих експресивних конструкцій;
- 3) визначити й схарактеризувати експресивні синтаксичні конструкції у романах Дари Корній «Зірка для тебе» та «Зворотний бік світла»;

4) здійснити аналіз і структурування експресивних синтаксичних конструкцій у романах Дари Корній і визначити особливості їх функціонування.

Об'єктом дослідження є експресивні синтаксичні конструкції як стилетвірні компоненти ідіостилю Дари Корній.

Предметом дослідження є аналіз фігурально-риторичних засобів та модифікованих синтаксичних структур у мовостилі Дари Корній.

Матеріал дослідження – експресивні синтаксичні конструкції у романах «Зірка для тебе» та «Зворотній бік світла» Дари Корній, виданих у 2012 й 2013 роках у Харкові видавництвом «Клуб сімейного дозвілля».

Методи дослідження. У дослідженні використано загальнонаукові методи та прийоми – *систематизації, дедукації, спостереження, статистики та метод опису.*

У процесі збору та опрацювання матеріалу був застосований *метод конструктивного аналізу* – для висвітлення характеру експресивних синтаксичних конструкцій.

Для визначення стилетвірності компонентів дослідження використаний *статистичний метод.*

Наукова новизна роботи полягає у тому, що вперше визначені риси ідіостилю Дари Корній, здійснено аналіз експресивних синтаксичних конструкцій у романах Д. Корній «Зірка для тебе» та «Зворотний бік світла».

Практичне значення роботи полягає у тому, що отримані результати дослідження можуть сприяти покращенню знань про літературну мову на Галичині. Наукова робота може дати початок подальшим науковим дослідженням творчості Дари Корній та популяризацію її у школах.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів («Теоретичні засади дослідження», «Комунікативно-функційні характеристики фігурально-риторичних експресивних конструкцій в ідіостилі Дари Корній», «Синтаксичні модифіковані експресивні конструкції

як стилетвірні компоненти мовостилю «Дари Корній»), висновків і списку використаної літератури.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.

1.1. Підходи до визначення експресивності в лінгвістичній літературі

На сьогоднішній день поняття експресивності активно постає в мовознавчих дослідженнях. Це пов'язано з увагою дослідників до мовної особистості та мови як засобу реалізації художнього замислу автора. Попри те, що, розпочинаючи з 20-х рр. ХХ ст., у мовознавстві з'явився спеціальний термін «експресивний синтаксис», до сьогодні до визначення експресивності мовознавці підходять неоднозначно.

Шарль Баллі став першим в історії, хто виділив поняття «експресивного синтаксису», а також термін «експресивність» із загальної семантичної категорії. Він доводив, що афективний (експресивний) чинник є обов'язковим компонентом будь-якого висловлення, яке без нього не існує.

Проблемам визначення експресивності в українській мові присвятили свої праці С. Я. Єрмоленко, А. П. Загнітко, Н. В. Гуйванюк, В. М. Ткачук, І. О. Дегтярьова, О. Матвійчук, Н. Івкова та ін.

В енциклопедії української мови експресивність визначено як «властивість мовної одиниці підсилювати логічний та емоційний зміст висловленого»[59, с.170]. Автор статті С. Єрмоленко зауважує, що експресивність суб'єктивна і допомагає передати ставлення мовця до повідомлюваного і до адресата.

Схоже трактування експресивності знаходимо і в Р. Якобсона, який безпосередньо пов'язує експресивну функцію з прямим відношенням мовця до того, що він говорить [66, с.5].

Головною проблемою в дослідженні цього питання є те, що дотичними до експресивності є поняття «емоційне», «оцінне». Одні лінгвісти вважають, що ці поняття позначають одне й те саме значення, інші їх розмежовують. А. Загнітко зазначає, що коли афективне в працях мовознавців прирівнюється до емоційного, то створюється ряд співвідносних понять: образне,

стилістично забарвлене, афективне, експресивне, емоційне тощо [28, с.520-521]. Проте більшість лінгвістів сходяться на думці, що поняття експресії набагато ширше і охоплює всі інші поняття співвідносного ряду. Субкатегоріями експресивності вважають інтенсивність, емотивність, оцінність та образність [17, с. 414-415].

Зокрема, Л. Мацько стверджує, що експресивність – це семантико-стилістична властивість мовних одиниць, які вмотивовані певними чинниками. Експресивність не можна ототожнювати з емоційністю, адже є слова без емоцій, але наповнені експресивним забарвленням. Дослідниця ділить експресивність на два типи: ті слова, яким внутрішньо притаманна певна ознака, і ті, які виражають цю ознаку через емоційно-ситуативний контекст.

Така експресивність в українській мові зазвичай виражається давно сформованими тропами та фігурами і зосереджена, відповідно, на лексичному і синтаксичному рівнях мови [40, с.189-190].

Словник лінгвістичних термінів дає таке визначення експресивності: «Виразжально-зображальні якості мовлення, які відрізняють її від звичайної (стилістично нейтральної) і надають їй образності та емоційності»[2, с.524].

Розрізнення емоційного та експресивного було проведено в працях О. Галкіної-Федорук, яка також відмічала, що експресія можлива без емоцій [13, с.121].

Дослідники знайшли одну чітку відмінність між поняттями «емоційність» та «експресивність»: емоція – спонтанна, це вибух з середини душі, неочікувана деколи навіть для самого мовця, а експресія зумисна, вона обдумана і чітко вмотивована, введена в текст спеціальними мовними засобами [11, с.254-264].

Поряд з експресивністю існує також поняття «експресія». Деякі дослідники користуються ними як синонімічними явищами, хоча знаходять

вони в ієрархічному відношенні. А розрізняють їх так: експресивність – це те, що висловлює експресію, а експресія - це виражально-зображувальні властивості мови, що формуються за допомогою лексичних, словотвірних та граматичних засобів мови [47, с.112].

Експресивність існує на усіх мовних рівнях, зокрема в синтаксисі вона виражається особливими емоційними конструкціями, еліптичними реченнями та стилістичними фігурами.

Одним з перших, хто розглянув експресивність в синтаксисі, був В. В. Виноградов, який досліджував синтаксичні суб'єктивно-експресивні форми як засоби експресивного вираження в працях «Стиль Пушкіна» та «Стиль Пікової дами». Він трактує експресивне в синтаксисі як спеціальний художній прийом. Розвинули його ідею вітчизняні дослідники, які також назвали це явище синтаксичною розчленованістю, тобто порушення синтагматичного ланцюжка словоформ. Саме ця тенденція розділення звичайного речення з логічними, морфологічно-синтаксичними зв'язками, утворила відкритий ряд синтаксичних конструкцій [9, с.86-88].

Отже, на сьогоднішній день немає чіткого підходу до визначення експресивності в лінгвістичних студіях. Це пов'язано з тим, що використовуються різні підходи та аспекти дослідження цієї лінгвістичної категорії, яку часто розглядають в руслі різних галузей науки про мову. Експресивність – це мовне явище, що містить у собі експресію. Співвідносними до них поняттями є «емоційне», «оцінне» і «образне».

1.2. Експресія як факт мови і мовлення

Кожна мова несе в собі багаторічну історію, писану та усну. Вона багатогранна і насичена, але є ще мовлення, яке специфічне й особливе, притаманне кожній живій людині і яке ніколи не буде схоже на чиєсь інше.

Якщо розглядати експресію як суб'єктивно-емоційне явище, то можна логічно віднести його до властивостей мовлення, адже тільки людина у своїй

усній мові може надати словам відповідного відтінку враження чи почуття, наділити слово певним тоном і голосом, яке, завдяки сукупності усіх цих факторів, зрозуміє адресат.

Експресія пов'язана з усім комплексом людської психології, поведінки, мислення, досвіду, оцінок, стереотипів тощо. Мова, як зауважує О.Федик, «несе на собі емоційні відбитки особистості, що кожен мовний текст, будучи відокремленим від мовця, зберігає емоційний заряд особистості, який відповідно викликає емоційне сприйняття його» [60, с.192].

Мовленнєва експресія – це складна лінгвостилістична категорія, що спирається на цілий комплекс внутрішньомовних, психічних та соціальних факторів і виявляється як інтенсифікація виразності повідомлюваного, як збільшення вражаючої сили вислову [61, с.7].

Любов Мацько розглядає експресивність як факт мови, адже вважає, що вона є носієм конотацій мовних одиниць не тільки в емоційних сферах життя. Експресивність – це широке поняття і вже давно усталене в мові у вигляді традиційних троп і фігур, які зберіглися з минулих часів, а також доповнюються сучасними [40, с.189-190].

Ш. Баллі, вирішуючи питання приналежності експресивності мові чи мовленню, відносив її до мови, хоча визнавав, що від зовнішніх чинників експресивність може модифікуватися і відноситися до мовлення [3, с.29].

Л. Томусяк вважає, що «вияв експресивного найповніше притаманний усно-розмовному мовленню, у писемному мовленні він постає опосередкованим усно-розмовною стихією, поза введенням якої у писемну форму неможливим є вираження емоцій». Так дослідниця пояснює, що потрібно розглядати усно-розмовні тенденції у писемній практиці, які зорієнтовані на навмисний вплив на читача, стають експресивними [57, с.259-263].

Усне мовлення невідривно пов'язує емоцію і експресію в одне ціле. У мові та на письмі все доволі складніше.

У галузі синтаксису існує поняття – «синтаксична стилістика». Вона є багатогранною та охоплює не лише аналіз загальних стилістичних особливостей мови, а й виділяє синтаксичні конструкції в художніх творах авторів різних періодів, їхні експресивно-виражальні якості. В таких конструкціях усне мовлення впливає на письмове, а також вони все частіше стають стилетвірними показниками мови певного письменника. Н. Івкова пояснює виникнення таких конструкцій у нашому писемному мовленні через граматичний лад української мови, більшу частину якої складає розмовний стиль [29, с.4].

В. Чабаненко взагалі розділяє терміни «експресивність» і «експресія». Останнє, він вважає, може існувати лише на мовленнєвому рівні, в той час як експресивність функціонує на обох. З однієї сторони вона оновлює, доповнює і «живить» сучасну усну мову людей, а з іншої є чітким відображенням, конотативною ознакою, константою в мові [61, с.8].

В. Шаховський вважав, що між емоційним і експресивним є нерозривний зв'язок, адже, на мовному рівні емоційність як психологічна категорія переходить в експресивну, тобто лінгвістичну [65, с.9]. В. Чабаненко пояснює таку появу мовної експресії на емотивній основі тим, що «людське слово – це сильний стимулятор психологічної мобілізації й інтелектуальної активізації суб'єкта» [61, с.178].

Отже, аналізуючи вказану проблему, ми відносили експресивність однаково до мови та мовлення, проте шляхи її реалізації в обох цих явищах різні. Так, у мовленні усному ми можемо використати інтонацію та голос, щоб виразити наше ставлення, надати словам емоційної вартості, а у мові для впливу на адресата ми використовуємо різноманітні синтаксичні конструкції, які походять з усного мовлення, та допомагають нам краще виразити сказане на письмі, передати всі хвилюючі емоції.

1.3. Поняття ідіостилю у мовознавчих студіях

Мова чи стиль певного автора ставали об'єктами досліджень багатьох мовознавців. Поняття стилю з'явилося ще в античності, коли його трактували як вираження творчої індивідуальності, своєрідного способу викладу думки. Тоді вивчення індивідуальної особливості мови пов'язували з риторикою, яка формувала правила ораторського мистецтва. Кожне століття наукових досліджень приносить свої підходи та нюанси у визначенні і розумінні стилю.

У виокремленні та становленні науки про стиль (мову) художньої літератури завдячують В. Виноградову, який висунув ідею вивчати її як самостійну лінгвістичну дисципліну, яка була б близька до мовознавчої та літературознавчої, але відмінної від них обох. Об'єкт дослідження цієї дисципліни – індивідуальний стиль письменника як «своєрідної, історично зумовленої, складної, але структурно єдиної та внутрішньо зв'язаної системи засобів і форм словесного вираження» [9, с.85]. Також одним із засновників лінгвостилістики (науки про мову художньої літератури) вважають О. Потебню, який висунув теорію про мову і стиль автора, де зазначав, що в ідіостилі, на тлі загальнонаціональної мови, виражається індивідуальне світобачення через окремі специфічні мовні засоби. Ідіостиль – це не просто спосіб виражати думку, а спосіб її індивідуального переосмислення [46, с.121-122].

Поняття ідіостилю вже давно фігурує в українських та зарубіжних мовознавчих студіях. Українську лінгвістичну науку значно поповнили нові праці та дослідження. Зокрема, це праці таких відомих дослідників, як С. Єрмоленко, Н. Сологуб, В. Чабаненка, Л. Савицької, Н. Гуйванюк, О. Кульбабської та ін. І хоч з ХХ-го століття дослідники активно зацікавлені у вивченні тексту та мови певного автора, однак до сьогодні стоїть проблема не тільки в одному визначенні поняття, а й у використанні єдиного загального терміна. Поряд з терміном «ідіостиль» існує ще ряд синонімічних понять: мовостиль, індивідуальний стиль, ідіолект, мова письменника.

В енциклопедії української мови ідіостиль визначено так: «стиль індивідуальний – сукупність мовно-виражальних засобів, які виконують естетичну функцію» [59, с. 653]. У загальному розумінні – це те, що відрізняє одного автора від іншого. Те, наприклад, за чим можна розпізнати твір серед усіх інших, навіть коли не знаєш його автора напевне, але зрозумівши після лінгвістичного аналізу.

В. Кухаренко, як і В. Виноградов, доходить висновку, що індивідуальний стиль нерозривно пов'язаний із образом автора, який створює свою індивідуально-художню манеру, що змінюється залежно від жанру, у якому він пише [36, с.82] .

За М. Бахтіним, ідіостиль як індивідуально-творча свідомість, визначається не тільки лінгвістичним засобами, а й естетичним сприйняттям. Представники цього напрямку вважають, що ідіостиль – це не просто мова у вузькому розумінні, а сприйняття і відчуття автора, які він помістив у свій твір, створюючи власну реальність [4, с.225].

Ю. Борєв у своїх дослідженнях намагався створити структуру стилю літератури в цілому. Він виділяв національний стиль народу з погляду його життєвого досвіду, також національну спільність на певному історичному етапі, а вже тоді й індивідуальний літературний стиль автора, який в собі теж містив певну структуру: жанровий стиль, творча манера, якою послуговувався автор протягом усього життя і та, яка характерна для певного періоду творчості та стиль одного твору [6, с.133-136].

Зокрема, О. Кульбабська трактує ідіостиль таким чином: «мова письменника – це передовсім система лінгвістичних засобів, що репрезентує характерні вислови, улюблені слова й звороти автора, які вирізняють його з-поміж інших майстрів слова». Дослідниця також додає, що мову письменника виформовують особистісне світобачення, життєві реалії і творчі настанови [35, с.24].

Попри наявність широкого синонімічного ряду для терміна «ідіостиль», найчастіше поряд з ним вживається поняття «ідіолект». Цим двом термінам присвячено чимало наукових досліджень, адже знову постає питання розмежування чи ототожнення близьких за значенням понять.

Літературознавчий словник-довідник подає таке визначення ідіолекту: «Ідіолект – індивідуальне мовлення, що пояснюється місцем проживання, віком, фахом, соціальним станом, загальним рівнем культури певної людини». У словниковій статті знаходимо виокремлення, що синонімом до слова «ідіолект» є ідіостиль, яке застосовують на теренах лінгвістичної поетики [39, с.293].

У Короткому тлумачному словнику лінгвістичних термінів наявні дві окремі статті, присвячені цим термінам, де ідіолект – це окрема практика носія мови і сукупність формальних і стилістичних ознак, а ідіостиль – це система виразних і маркованих засобів мови [26, с.67].

Важливою в дослідженні цього питання є праця Л. Ставицької «Про термін ідіолект», в якій дослідниця подає два визначення терміна. У широкому значення, вона зазначає, що ідіолект: «це взагалі реалізація певної мови в устах індивіда, тобто сукупність текстів, породжуваних мовцем і досліджуваних лінгвістом з метою вивчення системи мови. Ідіолект у вузькому значенні – тільки специфічні мовленнєві особливості носія мови» [53, с.3].

Думки про розмежування термінів «ідіолект» та «ідіостиль» дотримуються також О. Селіванова, Л. Новіков та С. Преображенський. О. Селіванова вважає, що ідіолект показує «екземплярний рівень лінгвальної діяльності», який «у писемному мовленні виявляє риси ідіостилю». У загальному розумінні ідіолект письменник носить у собі. Реалізуючи його у різножанрових текстах, автор формує характерний індивідуальний стиль [49, с.173]. Новіков та Преображенський вважають обидва терміни взаємопов'язаними, але ідіостиль – логічно ширше поняття від ідіолекту, його

варто тлумачити як сукупність мовних виражальних засобів автора, водночас компонентом ідіолекту є найважливіші риси ідіостилю [43, с.56-68].

На семантичну кореляцію понять «ідіолект» та «ідіостиль» вказує В. Григор'єв, який відзначає, що «будь-який ідіостиль як факт сучасної літератури є водночас й ідіолеком». Мовознавець пропонує розглядати зв'язок ідіостилю з ідіолектом в аспекті співвідношення «система/структура (текст)»: «письменник є носієм ідіолекту (структура, текст) та ідіостилю (системи)» [15, с. 4].

Такої ж думки притримується велика кількість науковців та фахових видань, у тому числі й енциклопедія «Українська мова», в якій словникова стаття об'єднує одразу два поняття під назвою «стиль індивідуальний, ідіолект». Проте О. Кульбабська в монографії «Ідіостиль Сидора Воробкевича», ділячи визначення з енциклопедії на 2 частини, першу (про сукупність мовно-виражальних засобів, які виконують естетичну функцію та вирізняють мову окремого письменника з-поміж інших) – визначає як поняття ідіостилю, а другу частину (про своєрідність мови окремого індивіда) тлумачить як сутність ідіолекту. [35, с.29].

Отже, ідіостиль та ідіолект є співвідносними поняттями, часто взаємозамінними, проте різниця між ними таки існує. Диференціюючи терміни, повинні розуміти, що ідіолект використовуємо в дослідженнях будь-яких індивідуальних виявів мови, а ідіостиль – стосується стилю письменника, насамперед [59, с.653]. Виокремлюючи ідіостиль, Н. Сологуб пояснює, що письменник, користуючись загальнонародною мовою свого часу, «виокремлює, комбінує і створює слова і словосполучення відповідно до свого світобачення, ідейно-естетичної платформи, об'єднує ці слова у своєрідну історичну, тематично й естетично виправдану систему» [51, с.23].

Письменники, створюючи власний авторський стиль, відображають свою мовну особистість. Недарма Сенека, давньоримський драматург, говорив, що стиль – це «обличчя душі». Головним складником мовної особистості є мовна

свідомість, яка є носієм власного світогляду та психології мовотворчості [43, с.259-263]. Таку ж думку висловлює Н. Шатілова: «Ідіостиль письменника – не генетично зумовлена категорія, його формування зумовлює чимало чинників мовного та позамовного характеру, найважливішими з-поміж яких є особисті якості автора, його філософсько-світоглядні орієнтації в поєднанні з історико-філологічним тлом, яке формує письменника як мовну особистість відповідно до стану розвитку літературної мови в певний історичний період» [64, с.352-356].

Ідіостиль письменника досліджують у двох аспектах: внесок автора в історію літератури і комплексне вивчення творів, враховуючи історично-особистісні фактори митця. Для вияву стилетвірних ознак ідіостилю автора найчастіше використовують метод аналізу різнорівневих домінант – яскравих і часто повторюваних компонентів, які стають характерними індивідуальному стилю письменника. «Домінантним у художньому тексті вважаємо засіб, тісно пов'язаний із тематикою та змістом художнього твору, який у процесі мовленнєвого потоку привертає увагу, вирізняється за семантикою, експресивно-емоційним забарвленням.» [64, с.352-356]

Отже, ідіостиль письменника – це сукупність індивідуальних мовних засобів, мовної свідомості, світогляду та психології письменника, яка складає його власний авторський стиль, визначається стилетвірними домінантами, часто повторювальними засобами в художньому тексті і популярно використовується у дослідженнях творчості певного письменника.

1.4. Роль стилетвірних конструкцій у становленні мовостилю.

Важливими в мовостилі кожного письменника є наявність у його мові виразних стилетвірних компонентів, які формують особливе авторське «я» та виділяють його з-поміж інших літературних діячів.

Розглядаючи стилетвірні компоненти в аспекті творення індивідуального стилю кожного письменника, потрібно згадати про їхнє першочергове призначення у стилістичній науці. У стилістиці сукупність стилетвірних компонентів, спільних за певними ознаками, виформовують певний стиль української мови. Як зауважує П. Дудик, «Стилетвірними мовними ознаками мова розмежовується на стилі з властивими кожному з них специфічними ознаками, не порушуючи при цьому і внаслідок цього системної єдності літературної мови як окремої комунікативної структури» [19, с.56].

У широкому розумінні, стилетвірні засоби – такі мовні одиниці, які стали типовими не для всіх стилів мови, а тільки або переважно для певного стилю. [45, С.46]. До стилетвірних засобів відносять лексичні, фразеологічні та граматичні мовні знаки. Деякі з них уже стали шаблонними для визначення певного стилю і кожен автор активно ними користується. Дослідниця С. Єрмоленко додає: «Кожний функціональний стиль активізує певні синтаксичні структури залежно від комунікативної мети. Проте їхня стилістична маркованість помітна на тлі нейтральних засобів вербалізації думки, а також у контексті змісту цілісного тексту» [25, с.12].

Проте досліджуючи мову та стилетвірні засоби художнього тексту, ми стикаємося не лише з ознаками певного стилю та підстилю, а й з ознаками мовостилю автора. Таким чином, у тексті поєднуються різностильові мовні ознаки з авторськими. Уводячи в текст елементи не властиві художньому стилю, автор навмисно створює певний стилістичний ефект. Такий ефект передбачає «вибрати найефективніший вираз, що найдоцільніше задовольняє комунікативно-інтелектуальні і естетично-емоційні вимоги мовця, потреби мовного спілкування в даній ситуації і викликає естетичну насолоду від краси слова, влучності, гнучкості, красномовності, крилатості вислову» [55, С.31]. Тому даючи оцінку індивідуального авторського стилю,

ми опираємося не лише на мовні чинники, а й на естетичні, контекстуальні та психологічні.

Типові стилетвірні компоненти можуть набувати іншого значення в залежності від сфери їхнього вживання. Такі властивості можуть змінювати не лише лексичні одиниці, а й синтаксичні конструкції. Нагадуючи, що стилістично-марковані лексичні, фразеологічні одиниці мають спеціальні позначки в словнику, С. Єрмоленко відзначає, що морфологічним формам, словотвірним засобам також притаманне стилістичне забарвлення. А також додає: «Для відповідної стилістичної кваліфікації синтаксичних структур треба враховувати не лише їх формальну синтаксичну структуру, а й лексичне наповнення цієї структури, тобто комунікативну інтенцію висловлювання. Остання охоплює ситуацію спілкування, наміри мовця, оцінку суспільно узвичаєного типу висловлювання, визначеного розвитком літературної мови й виробленими стилями спілкування» [25, с.12].

Специфіку стилетвірних граматичних одиниць на синтаксичному та стилістичному рівнях досліджував В. Кононенко. Його думка збігається з твердженням Світлани Єрмоленко. Він наголошує: «Відмінності між стилістичним синтаксисом і власне синтаксисом стосуються не самих одиниць вивчення, не об'єкта дослідження, а аспекту їх розгляду, виділення в семантико-структурній організації висловлення виразово-сміслових і експресивних моментів, взаємодії синтаксичних і стилістичних норм» [32, с.118].

У авторському художньому тексті стилетвірне явище функціонує в обмеженому просторі, адже створює не стиль цілої мови, а лише однієї людини. Стилєтвірні засоби у такому випадку є своєрідною проекцією мислення, знань та особливостей автора. До речі, Н. Сологуб наголошує, що мова прози завжди була показником рівня розвитку національної літературної мови [52, с.30]. Тому вдале та доречне використання

стилетвірних компонентів формує не лише ідіостиль письменника, а й свідчить про рівень розвитку цілої мови та її стан на певному історичному етапі.

Отже, стилетвірне явище є супутнім та невід'ємним компонентом формування стилю мови у широкому значенні та стилю автора у вузькому. На сьогоднішній день стилетвірні засоби є об'єктами досліджень багатьох мовознавчих та літературознавчих студій, оскільки зростає інтерес до вивчення індивідуальних стилів авторів.

1.5. Комунікативно-лінгвістичний аспект вивчення прозового тексту.

Мова, якою володіє кожна людина, забезпечує їй комфортне існування у соціумі. Мовою ми передаємо інформацію, скаржимося, повідомляємо свої бажання. У такому мовленнєвому процесі беруть участь три складники: адресант – повідомлення – адресат. Адресант, аби донести правильно свою думку, підбирає потрібні засоби, синтаксичні конструкції, мовленнєві штампи, а адресат сприймає цю інформацію, оперуючись власним досвідом та сприйняттям.

Авторський текст також є комунікативною ситуацією, де адресат гіпотетичний, а адресант підбирає мовні засоби, орієнтуючись на свій досвід та можливого читача, який візьме до рук його текст: «Адресуючи свій твір, насамперед, читацькій аудиторії, автор використовує і відповідні, здебільшого ним уже раніше перевірені на практиці підходи, творчі прийоми» [27]. У певній мірі автор більше, ніж просто адресант у комунікативному акті, адже він здатен впливати та викликати у читача бажані ним емоції.

Такі складники мовленнєвого акту вивчає комунікативна лінгвістика, яка лише нещодавно виступила як самостійна та досконала галузь мовознавства. Енциклопедія Сучасної України подає таке визначення

комунікативної лінгвістики: «Це напрям сучасного мовознавства, у центрі уваги якого перебувають засоби природної мови, які розглядають у процесах міжособистісного, групового, масового та інших типів спілкування» [23].

Новий напрям мовознавства виник у 60-70х роках ХХ ст., коли мову почали розглядати не лише як сукупність законів та правил, а й як засіб волевиявлення та формування особистості. Комунікативна лінгвістика вивчає мовленнєву ситуацію у всіх її проявах: формування думки, контекст, синтаксичні конструкції тощо.

Об'єктом дослідження комунікативної лінгвістики є мова у її моменті використання у певній мовленнєвій ситуації, а предметом виступає сама комунікативна ситуація, її динамічність та контекст.

Центральним терміном комунікативної лінгвістики є комунікація, адже саме вона є актом взаємодії двох і більше учасників інформаційного обміну. Комунікацію, у свою чергу, поділяють на вербальну (процес взаємодії адресанта та адресата природньою мовою) та невербальну (сигнали тварин, мова жестів, міміка, мистецтво, гра тощо).

За короткий термін свого самостійного існування комунікативна лінгвістика уже сформувала власне коло питань дослідження та термінологічний апарат, до якого відносимо *мовний код, мовленнєвий жанр, комунікативний акт, комунікативна стратегія, комунікативна ситуація, комунікація тощо*.

Авторський текст є сукупністю експліцитного та імпліцитного змісту, який має розглядатися в аспекті комунікативної лінгвістики як вербальна писемна комунікація автора та читача.

Завдяки комунікативній лінгвістиці ми розглядаємо текст як мовленнєву ситуацію, її прямий і прихований зміст, інтенції автора та засоби

їх вираження. Ми припускаємо та досліджуємо на собі вплив автора на реципієнта, дієвість його комунікаційної тактики та результат.

Ми досліджуємо текст як систему виборів автора для досягнення поставленої мети – донести потрібну інформацію. За словами дослідниці Тамари Бехти: «Літературна комунікація, так само як усна, має всі необхідні компоненти комунікативного акту: суб'єкт мовлення, мовленнєвий твір, що виражає його інтенцію, потенційного адресата» [5, с.52].

Традиційно у концепції комунікативно-лінгвістичної теорії розглядають лінгвістичну прагматику, яку довгий час не виділяли як самостійний напрямок мовознавства. Однією з причин ототожнення, або ж об'єднання, цих двох напрямків в одну є один час їх створення. У 60-70х роках минулого століття під час так званого прагматичного перевороту у сучасній лінгвістиці зароджуються нові галузі мовознавства, головним завданням яких є дослідити мову у момент її використання з усіма прямими та прихованими складниками.

У перекладі з грецької слово прагматика означає *справа*. У минулому столітті мовознавці та філософи розглядали цю науку як вчення про мовні знаки та ставлення учасника комунікації до цих знаків. Сьогодні ж у науці сформувався більш доречне визначення предмета дослідження. Зараз лінгвістична прагматика вивчає *використання в мові*, у певних комунікативних умовах мовні одиниці. За Людвігом Вітгенштайном, який зробив великий внесок у прагмалінгвістику, це означало, що будь-яке висловлювання може означати що-небудь без контексту та додаткової інформації [8, с.3-4.].

Чудовим прикладом може стати речення: *Цвіте липа*. Без контексту це речення можна інтерпретувати по-різному: *У мене сезонна алергія* (скарга), *Поглянь, як красиво* (захоплення), *Історія назви другого місяця літа*

пов'язана із цвітінням лип (навчання). Саме тому у лінгвістиці пошуком контексту та значень займається прагматика.

Дослідниця Тетяна Лисовська визначає, що лінгвістична прагматика – це «самостійний розділ лінгвістичної науки, який займається вивченням різноманітних мовленнєвих актів та відносин, безпосередньо з ними пов'язаних» [38].

Тим часом Енциклопедія Сучасної України дає таке визначення лінгвістичної прагматики: «Розділ лінгвістики, що вивчає вияви суб'єктивного (людського) чинника на всіх рівнях мови й у межах усіх її аспектів функціонування, комунікації людей» [24].

На нашу думку, друге визначення є більше інформативним та чітким, адже з нього ми бачимо головну розбіжність лінгвістичної прагматики з комунікативною лінгвістикою – дослідження імпліцитних аспектів у суб'єктів мовлення та використання мови. Теоретичною основою прагмалінгвістики як наукової дисципліни вважають описово-аналітичну теорію мовленнєвих актів.

Засновником теорії мовленнєвих актів став Джон Остін, який припустив, що мова – це дія, яка відповідає за пояснення, опис, запитання, та твердження, а також реалізується через загальноприйняті правила та принципи поведінки [56]. Відмінними рисами у дослідженні цієї теорії виявили цілеспрямованість, інтенційність та конвенційність синтаксичних конструкцій як засобів комунікації.

Аналізуючи текст у контексті лінгвістичної прагматики, ми звертаємо увагу перш за все на суб'єктивний чинник. Залежно від того, який намір та ціль має автор/персонаж та якими загальноприйнятими нормами він послуговується, коли виступає учасником комунікативного акту.

Прагмалінгвістика пов'язана з багатьма іншими науками, такими як психолінгвістика, соціолінгвістика, риторика, стилістика тощо. Ми можемо стверджувати, що лінгвістична прагматика – це міжпредметна галузь сучасного мовознавства, яка слугує комплексним аналізом для дослідження суб'єктивного чинника у комунікативному акті.

Великий вплив на новий напрямок дослідження здійснили українські науковці, які створили декілька лінгвістичних шкіл у Києві, Харкові та Львові на чолі із Г.Почепцовим, А. Поплавською, Ф. Бацевичем, К. Кусько, В. Карабан та ін. Головним питанням сучасного дослідження стали проблеми міжкультурної комунікації, яка у наш час стала популярною та можливою завдяки сучасним технологіям.

Отже, лінгвістична прагматика – це самосійний напрямок мовознавства, який характеризується дослідженням суб'єктивних чинників у мовленнєвому акті. Описує та аналізує ціль, інтенцію й попередній досвід суб'єктів комунікативної ситуації. Дослідження авторського тексту проводиться у комплексному аналізі комунікативно-прагматичних характеристик.

1. 6. Висновки до I розділу

Категорія експресивного синтаксису все частіше стає об'єктом дослідження багатьох науково-критичних праць сучасних мовознавців. Проте поряд із нею постає ряд відкритих питань, щодо яких думки мовознавців розходяться. До визначення експресивності науковці використовують різні аспекти та підходи, що створює розбіжності у поглядах. Головними розбіжностями є ототожнення або розмежування експресивності із співвідносними поняттями «емоційне», «оцінне» і «образне». Ми згодні з думкою про те, що експресивність – це мовне явище, що містить у собі експресію.

Експресивність звично розглядають в аспекті ідіостилю письменника. Ідіостиль – це сукупність індивідуальних мовних засобів, мовної свідомості, світогляду та психології письменника, яка складає його власний авторський стиль, визначається стилетвірними домінантами, часто повторювальними засобами в художньому тексті та популярно використовується у дослідженнях творчості певного письменника. Доволі часто зустрічається термін «ідіолект» як синонім ідіостилю, проте ми схильні розмежовувати такі поняття. Ідіолект – логічно ширше поняття за ідіостиль. Ідіолект – це сукупність відображення у мовленні людини сучасного стану мови та її індивідуальних мовних особливостей. Кожен автор є носієм ідіолекту та ідіостилю.

У художніх текстах для створення власного стилю письма автор вдається до різноманітних стилетвірних конструкцій та слів, які є наскрізними у його творчості. Майстерно поєднуючи стилістично забарвлену та нейтральну лексику, письменник відображає та передає в тексті власні почуття, наміри, рівень знань та середовище. Саме їх досліджують науковці у свої працях.

Принагідно вивчають послідовність слів у реченні, адже це також є визначальним компонентом в ідіостилі автора. Протилежним поняттям прямому порядку слів є термін «інверсія». Інверсія – це зміна прямого чи зворотного порядку слів на стилістично маркований. При інверсії основні за смислом слова ставляться на місце логічного наголосу в українській мові, тобто на початок чи кінець речення. У такий спосіб автор власноруч спрямовує увагу читача на потрібній частині речення.

Отже, ідіостиль письменника досліджують в аспекті експресивного синтаксису, який все частіше стає об'єктом дослідження сучасного мовознавства. На авторський стиль впливають абсолютні різні мовні явища,

які свідчать про сучасний стан мови, наміри, здібності та психологію письменника.

Важливим у дослідженні художнього авторського тексту є комунікативно-прагматичний аспект, згідно з яким ми досліджуємо мову не лише як систему законів і правил, а як мову у дії, контекст висловлення та суб'єктивні чинники комунікативних ситуацій.

Комунікативна лінгвістика та прагмалінгвістика як самостійні напрямки мовознавства виникли у 60-70х роках минулого століття, коли виникла ідея досліджувати авторські тексти на лінгвістичному рівні, різні синтаксичні конструкції, опираючись на попередній досвід, контекст та ситуацію.

Авторський літературний текст є цілковитою комунікативною ситуацією із автором у ролі адресанта, гіпотетичним адресатом і текстом безпосередньо як вираження авторської ідеї, об'єкт спілкування.

Комунікативна лінгвістика – це нова галузь мовознавчої теорії, яка вивчає мовні знаки у процесі людської комунікації. Головний термін комунікативної лінгвістики – це комунікація, яка є актом взаємодії учасників мовленнєвого процесу. Комунікацію поділяють на вербальну (безпосередній процес спілкування природньою мовою) та невербальну (сигнали тварин, міміка, жести, комп'ютерні знаки тощо). Літературний текст традиційно відносять до вербальної комунікації.

Комунікативна лінгвістика вже встигла сформувати свій термінологічний апарат, серед яких знайдемо такі поняття як *комунікативна ситуація, комунікативний акт, комунікація, мовний код, мовленнєвий жанр, комунікативна стратегія*.

Поряд із комунікативною лінгвістикою стоїть ще один підрозділ мовознавства – лінгвістична прагматика. Цей розділ здебільшого

розглядають у контексті комунікативного розділу мовознавчої теорії. Проблемне коло питань прагмалінгвістики полягає у розмежуванні двох понять, об'єкта та предмета дослідження.

В основу лінгвістичної прагматики лягла теорія мовленнєвих актів Джона Остіна, який почав розглядати синтаксичні конструкції у використанні, акцентуючи увагу на суб'єктивні чинники комунікативної ситуації. Відповідно до його теорії, вибір мовних засобів для вираження певної інформації чи наміру опирається на людських досвід та ситуацію.

Незважаючи на те, що це новий розділ лінгвістики, він вже встиг знайти місце у роботах вітчизняних мовознавців, які зробили великий внесок у комунікативно-прагматичну лінгвістику, вивчаючи аспекти міжкультурних та міжнаціональних комунікацій.

Синтаксичні конструкції, які досліджують у комунікативно-прагматичному аспекті називають комунікатами. Комунікати – це такі синтаксичні непередикативні одиниці, слова або словосполучення, граматично нечленовані, виражають певний смисловий зміст. Вони не відтворюються за нормативною синтаксичною структурою, а є відображенням живої, не штампованої мови. Мовознавці виділяють безліч видів комунікатів, серед яких слова-речення, звертання, обірвані речення тощо.

Отже, комунікативна лінгвістика – це нова галузь мовознавства, яка сформувалася у 60-70х роках минулого століття. Вона розглядає мову у процесі комунікації, взаємодії із соціумом. Авторський текст як вербальна літературна комунікація виступає одним із об'єктів дослідження комунікативної лінгвістики, адже містить у собі усі потрібні складники та є джерелом вивчення експресивних синтаксичних конструкцій у комунікативному контексті. Комунікативно-прагматичний аспект дослідження художнього тексту розглядає мовні знаки у контексті

комунікативної ситуації, у яких суб'єктивний чинник є головним акцентом дослідження. Головними складниками цієї лінгвістичної теорії є адресант у ролі автора, повідомлення виражене літературним текстом та гіпотетичний адресат у ролі читача.

РОЗДІЛ II. КОМУНІКАТИВНО-ФУНКЦІЙНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ФІГУРАЛЬНО-РИТОРИЧНИХ ЕКСПРЕСИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ В ІДІОСТИЛІ ДАРИ КОРНІЙ

Кожний художній текст виконує декілька функцій, за допомогою яких автор втілює і досягає поставлену мету. Своїм текстом автор прагне довести щось до читача, виразити свою думку, а також вплинути, поширити та розвинути світобачення адресата. Слово є основним способом втілення такого наміру. У цьому розділі ми проаналізували та виявили, які комунікативно-інтенційні засоби використовує Дара Корній у своїх романах «Зірка для тебе» та «Зворотний бік світла» для досягнення своїх задумів.

Нещодавно у лінгвістиці з'явився такий термін як комунікативна інтенція. Це нова та ще не достатньо досліджена категорія, основне завдання якої проаналізувати та пояснити способи мовної реалізації інтенційних потреб мовця. Інтенція – це намір, задум, мета висловлення адресанта спрямована на адресата.

На нашу думку, найкраще обґрунтувала та описала категорію комунікативної інтенції С.Т. Шабат-Савка. У своїй праці «Категорія комунікативної інтенції: типові вияви та синтаксична реалізація в сучасній українській мові» дослідниця доводить важливість цієї синтаксичної категорії, подає широку класифікацію інтенційних конструкцій [56, с.104-114].

А також слушним є висновок вченої, що «інтенційний компонент наявний у кожній синтаксичній конструкції, він детермінує глибинні значення змістової структури речення, увиразнює позицію мовця, його потреби, цільові настанови: спонукання адресата до певної дії-вчинку, до відповіді на поставлене запитання [56, с.106].

Категорія комунікативної інтенції використовує комунікативно-прагматичний підхід, який дозволяє не лише досліджувати використані

фактичні синтаксичні конструкції, а я провести зв'язок між ними та адресантом безпосередньо. Такий логіко-філософський аспект вивчення є нерозривно пов'язаний з цією категорією, виділяє її серед інших синтаксичних категорій.

Комунікативна інтенція – одна з антропозорієнтованих лінгвістичних категорій, що завжди співвіднесена з мовцем, який визначає інтенційні обшари спілкування, добирає систему мовних засобів реалізації авторського задуму, детермінує розвиток толерантної чи атолерантної комунікації [55, с.254].

2.1 Комплекси «питання-відповідь» у монологічному мовленні.

Однією з найпоширеніших конструкцій у мові художнього тексту є використання комплексу «питання-відповідь» у монологі. Це такий спосіб зробити з читачів чи слухачів співрозмовників, активізувати увагу чи залучити до пошуку істини. Так, у таких конструкціях Дари Корній ми можемо виділити декілька підтипів комплексу «питання-відповідь» у монологічному мовленні.

Одним з таких підтипів є використання *питання-роздумів*, які наштовхують на відповідь самого мовця. Після сварки зі своїм найкращим другом Арсен, один з головних героїв роману, який роздумує вголос: ... *У мене немає рідних братів та сестер. Є двоюрідні, які мене знати не хочуть. Але у мене є бабуня і її світ. І тут з'являєшся ти. Хто ти для мене? До сьогодні думав – брат. Я не хочу помилятися* (29, с.71). Наштовхує Арсена на роздуми й професор Осмомислов, який запитався у Арсена, чи був той у них в павільйоні з телескопами на горищі: - *Так, бував. Разочок чи три?.. – Арсен нахилив голову, наче щось силкується пригадати. – Не, два. Один раз із бабунею, мені було років сім. Але тоді погода підвела – вітряно і хмарно, тож мало що і бачив. А вдруге – в п'ятому класі з екскурсією шкільною* (29, с.90).

Коли Арсен показував своєму другові Сергію Львів, він заодно й проводив невеличку екскурсію. Силкуючись пригадати цікаві факти про місто, хлопець раптово викрикує: *...Ну що ще тут цікавого? Ага! Чотири лики символізують чотири вітри, які віють із різних частин світу* (29, с.65).

До монологічного мовлення ми також можемо віднести листи чи записи в щоденниках. Один з таких записів знайшла Зоряна, головна героїня, у зошиті свого майбутнього чоловіка Сергія: *...Антисвіти – то паралельні реальності, які не перетинаються з нашою, існуючи собі паралельно. Хтось заперечить та скаже, що навпаки – вони рухаються в протилежній від нашого світу бік. Хіба то правда? Якби вони рухалися в протилежному керунку, то ми б із ними вже зустрілися і перетнулися на орбіті. Світ і Антисвіт. Зірка і Антизірка. Це не сумно. Це цікаво!!!* (29, с.241).

Наступним підтипом ми виділяємо *передбачливі запитання*. Це питання, які теоретично може задати співрозмовник, і мовець, вгадуючи їх, сам ці питання формулює і дає на них відповідь. Професор Осмомислов, розповідаючи Арсену та Сергію про астрономію, неодноразово відповідав на такі запитання, які «повисли» в поглядах хлопців: *- Еге ж, за ними! І спостерігаючи за зорями з відомими координатами з різних положень, астрономи переміряли все від Кракова до Збруча. Вони склали дуже точну карту, друже Арсене. Так необхідну кому? У першу чергу мандрівникам* (29, с.97); *...Знаєте, як у далекому космосі народжуються зірки? Напевне, читали. Бо ви багато знаєте і це сьогодні гарно продемонстрували. Та я вам нагадаю. Зірка народжується зі звичайної чорної хмари* (29, с.103).

У романі ми помітили, що Дара Корній великого значення надає емоційному аспекту висловлень Арсена, тому його монологи-розповіді стають просто неможливим без афективних засобів, в даному випадку, передбачливих запитань: *...Ти знаєш із підручників з історії, що наступного дня, двадцять другого червня, почалася війна фашистської Німеччини проти*

*Радянського Союзу. Совети спішно відступали. А що робити з полоненими, заарештованими за контрреволюційну діяльність? Евакуйовувати? Ще чого! Панькатися зі зрадниками! А, зрештою, і навіщо? У тюрмах почалися масові розстріли (29, с.73). Передбачаючи «німі» запитання Сергія у його погляді, він продовжує: ...Дівчині «пощастило», що ходка не остання і що братську могилу ніхто не стеріг. **Бо ж від чого чи від кого? Мертві не оживають, а живі? Живим не до мертвих...** (29, с.74). Так само і Зоряна, відмовляючи Сергія зробити помилку, говорить: - *Навіщо? Він любив твою матір так сильно, що готовий був убивати заради неї. **Хвороблива любов? Так, хвороблива любов!** Деякі люди тільки так і вміють любити* (29, с.293).*

Отже, комплекси «питання-відповідь» у монологічному мовленні – це особливий синтаксичний прийом. Вони допомагають письменниці увиразнити висловлення адресанта, у якійсь мірі підсумувати сказане, напр.: ...*Але то, певне, добре, що навчилася плакати. **Чому?** А бачиш – серце гірку тугу в собі не держало, вона витікала струмочками з очей* (29, с.55-56); вони роблять із монолога імпровізований діалог, який заставляє читача стежити за ходом подій, а адресата за потоком думки. Для прикладу наведемо монолог Арсена, який сварився з Сергієм за його погану поведінку: - *Осічка? Що? То це ти не вперше? Ти, ти, ти такий, як і вони усі, як хлопці з дитбудинку! А я думав, що ти мій друг, що ти інший. Ех! Красти не можна, Сергію! Чуєш? Красти не можна. Ти своїм куцим розумом не розумієш, що красти не можна? Вона, ну та пані з трамвая, **хіба вона винувата в тому, що більше має зараз, ніж ти? Чи той чувак, який їде в дорогій машині, а ти їй йому мисш. Чи винуватий він у тому, що народився в нормальній родині і його добре виховали? А може, він тяжко працював на наскладав на цю тачку? Що дивишся? Не всі, хто має більше, ніж ти, – злодії. Ти відбираєш не в бандита чи покидька зайве, Сергію. Ти крадеш у звичайних людей. Багаті трамваями не їздять, у чергах не стоять і на ринки рідко зазирають** (29, с.68).*

Таким чином, комплекси «питання-відповідь» у монологічному мовленні є важливими засобами вираження експресивності, які допомагають сконцентрувати увагу та думки читача на потрібному уривку в тексті.

2.2. Риторичні питальні речення

Риторичні запитання – це дуже давні риторичні фігури. Хоч синтаксично і граматично такі питання не відрізняються від усіх інших, проте суть їх полягає в тому, що воно не потребує відповіді, на відміну від звичайних. «Риторичне запитання не потребує відповіді у двох випадках. Перший — найпоширеніший, тому що відповідь і так усім слухачам відома, треба тільки актуалізувати її для сприймання слухачем. Другий випадок: риторичним запитанням є таке, на яке ніхто не знає відповіді або її й зовсім не існує» [35, с.149].

Питання, які не потребують відповіді, широко використовуються в романі Дари Корній. Найвиразнішими у романі є риторичні питання зі стверджувальним розповідним значенням. В одному з діалогів роману Зоряна завуальовано зізнається у коханні Сергію: - *Ой, Сергійко-Мудрійко! Ти – зануда. І за що я тебе кохаю? Чи не байдуже людству до білого пилу поверхні Місяця в ось такі моменти, коли в душі птаха народжується? От скажи мені на милість, чи стало б людство ліпшим без «Місячної сонати» Бетховена?* (29, с.21). Також про кохання у такому риторичному аспекті говорить і сама письменниця, розповідаючи про юність тітки Калини: *Дівчина відповідала взаємністю. А коли ти закоханий, то що важать слова чи поради старших та мудріших? Вітер в голові* (29, с.166). Такого типу питання є ще у мові героїв Бабуні Ніни та Василя Григоровича: *...Якщо ти собі життя не давав, то чи маєш право його в себе забирати?* (29, с.57); *Ну як можна солов'я змусити насильно співати восени? Тьху ти!* (29, с.235).

З-поміж використаних Дарою Корній риторичних фігур ми виділили групу власне риторичних запитань. Сюди ми віднесли звичайні або з філософським підтекстом риторичні питання, відповідь на які є абсолютно не доречною і не потрібною. Найчастіше знаходимо такі конструкції у:

- роздумах головних героїв чи самого оповідача: *...Добре, що результати дослідження вчора скопіював, а то б півроку розрахунків коту під хвіст. Наче передчував кончину компа. Та хай, він зачекає, бо куди йому поспішати, як тим зорям над головою? Живуть собі, аж поки до найдрібнішого не вигорять* (29, с.26); *...Що може розповісти півторарічна дитина про себе? Людська свідомість надто куца в такому віці, ти настільки довірливий і відкритий, що світ здається безпечним* (29, с.30); *...Хоча він і має живих здорових дядьків та тіток. Навіть згадувати про них не хоче, бо хіба вони про нього згадують?* (29, с.42); *Чому? Йї сама не знала... Чи знала, але боялася собі зізнатися?* (29, с.209);

- діалогах персонажів Зоряни, Лерки чи професора Осмомисла: *- А ви думаєте, молодий чоловіче, що все у світі вирішують гроші? Ох, не розчаруйте мене* (28 с.103); *Скільки коштує любов? Лерка завжди називає ціну. <...> Я не вірю. Хіба мама любить дитя за гроші? Чи, може, любов багатоліка? І чи вміє бути безкорисливою?* (29, с.163); *Мама навпаки просила частіше заходити, позичала у мене трішки грошеньят, крім тих, що я просто так на потреби братиків дала, а потім казала, що пишається мною. Чим, Зірко? Га? Чим я могла в такому віці на життя заробити?* (29, с.201).

Інтонація в риторичних питальних конструкціях також немало важить. Вона допомагає зрозуміти мовця, його почуття і настрої під час розмови. Інтонацію разом із текстом, письменниця використовує, що виразити почуття суму, жалю, розпачу і злості: *- Що, далі розповідати чи, може, досить? Може, тобі розповісти, як приємно та легко вилазити по трупах із ями,*

чіпляючись за тіла ще вчора живих і щасливих мирних людей? Чи як ридала-голосила, падала на коліна просила Господа сімнадцятирічна дівчина її умертвити разом із усіма, щоб тільки не терпіти біль і муку пам'яті, які терзатимуть усе життя? (29, с.74); ...Я не запитував ніколи бабуню, що вона тоді відчувала. Навіщо? Що може відчувати юна дівчина, в якій все життя попереду і яка в один день втратила все (29, с.74-75); Як то могла пережити людина, яка вклала в свою роботу не тільки фізичні сили, а й душу? (29, с.177);

Отже, риторичні питальні речення – це давні стилістичні засоби, які широко використовують у своїй творчості письменники. Задля уникнення ідентичності в мові, Дара Корній використовувала різного типу риторичні питання, такі як стверджувально розповідні, власне риторичні та емоційно-інтонаційно забарвленні конструкції. Вони підсилюють дію мовлення на читача та слухача, пробуджують почуття, напругу та провокують знаходити відповідь і/або сенс.

2.3. Окличні речення – маркери експресивності

За метою висловлювання в українській мові виділяють окличні речення. В таких реченнях «сконденсоване емоційно-експресивне забарвлення, передається емоційно-почуттєвий стан мовця. Окличними можуть бути речення декількох різновидів: оклично-розповідні, питально-окличні та спонукально окличні» [23, с.455] .

Дослідивши роман Дари Корній, ми виявили, що найбільше окличних речень є розповідними, які виражають емоційно-піднесене ставлення до явищ дійсності:

- позитивно забарвленими розповідними окличними реченнями є думки Сергія про Зоряну та відповідь дівчини на їхню суперечку: - *Сергійку, а мені зараз Місяць підспіває, чуєш? – шепоче ледь чутно. Сергій стенає плечима.*

Поетеса, що з неї візьмеш? Фантазерка ще та! (29, с.21); - Та де ти там чуєш! Фаза Місяця, гравітаційні сили, карта Раччіолі, якщо його з кимось не сплутала! Боже, якого я нудного академізму від тебе нахапалася!...(29, с.21); ...На столі Зірчина фотографія в рамці. Зроблена під час мандрівки на Говерлу. Яка то була подорож! (29, с.159);

- піднесено забарвленою є промова Зоряни в момент, коли вона проходила не найкращі часи свого життя: *Вона житиме, бо так треба, бо вона не хоче впасти і вже не піднятися. Вона ж Літавиця, зірка, що падає, і зірка, що завжди повертається на небо! (29, с.225).*

Чимало окличних речень є негативного характеру:

- коли персонажі висловлюють своє невдоволення, обурення, жаль чи злість. Коли Сергій переїжджає у нове місто, говорить: *...Робота – то також ліки від депресії. Сумно посміхнувся. Якби все так просто! Змінив картинку перед очима – і ласкаво просимо в нове життя! Так не буває (29, с.25);*

- обурливими є відповіді Арсена щодо астрономії та професора Осмомислова про релігійне життя минулого століття: *...Поїду в Мадрид, пройдуся вуличками міста, посиджу на бруківці, а тут...Ну, бачив я фотки з Місяця. І що? Купа каміння. Теж мені дивина! (29, с.91); - Саме ці спостереження згадуються в тогочасних протоколах Паризької Академії та у «Віденських астрономічних ефемеридах». От тобі й тутешні «попи»! (29, с.96);*

- гнівний та грубий характер мають фрази Зоряни та її матері: *- Так, ви, може, й лікар, однак не Господь Бог! – заперечувала, бо її Сергій не може бути мертвим (29, с.274); - Що? На шию мою всілися та ноги звисили, троглодити клятї! (29, с.182).*

Попри розповідні окличні речення, у романі наявні ще низка питально-окличних та спонукально-окличних речень. Таким реченням притаманне

відповідне емоційно-експресивне забарвлення і слово, яке є найбільш логічно наголошеним, вимовляється найнапруженіше.

- Питально-окличні. Одними з найяскравіших прикладів такого типу речення є емоційні думки Сергія та вирази Зоряни: - *Можливо, - чи то серйозно, чи жартома каже професор, у темряві і не добереш. – А хочете на Місяць зблизька подивитися? Га? - **Хто ж не захоче?! І професор повів хлопців далі мандрувати своєю вотчиною** (29, с.99); *Внутрішній голос у голові натякає на те, що ті його маніпуляції з дверима та ключем ну вже зовсім ніяк не пояснювалися. **Яка там логіка?!*** (29, с.267); - ***Вона повернеться, правда, повернеться?!*** – запитувала чи запевняла себе Зоряна (29, с.217).*

- Спонукально-окличні. Мотивуючою була промова директора дитбудинку, яка щосили намагалася налаштувати дітей у подальшому дорослому житті: *Вона щиро промовила: «**В добру путь, в широкий світ!**» - і заплакала* (29, с.34); впевнено та рішучо звучить фраза головної героїні Зоряни після тяжких випробувань життя: *Я жива, досі жива і, поки мій світ стоїть, - **житиму!*** (29, с.227); розповідаючи про своє життя, бабуня Ніна коротко вставляє таку чи то Сергію, чи то собі, пораду: ... *Бо хто нагидив тобі в криницю один раз і прийшов до неї напитися знову, знаючи, що ти її вичистила, не зможе втриматися довго, бо нечистоплотний...**О,ні!** Ми з Михасиком нічого їй не радили. **Боронь, Боже, втручатися в стосунки двох!*** (29, с.56).

У романі ми знайшли також окличні речення, які мають додаткові засоби вираження емоційної експресії:

- речення з вигуками: бабуня Ніна, старша літня пані, перехвилювавшись, говорить: - *Натомилася я, хлопчики! **Ох, натомилася!** Давай, Сергійко, нарешті по-справжньому знайомитися. Мене звати бабуня Ніна. **Ой, та що там! Ти це і так знаєш!** ...*(29, с.52); Арсен дратується на те, що не може зрозуміти суті розмови його товаришів: - *О,*

*який жах! Хіба нормальна людина то все запам'ятає? – Арсен тільки махнув рукою. – Це ж не Хронос, із яким усе зрозуміло! (29, с.89); на краєвид, який постав перед очима Сергія, він вигукує: - **Ах! Це ж Місяць! І зовсім поруч!** – майже шепоче Сергій (29, с.99).*

- речення із звертаннями: вони концентрують увагу до адресата, виражають повагу та точність висловлення: *Арсен стурбовано похитав головою: -**Добре-добре, бабуню! Не хвилюйтеся! Сергій, пильнуй тут! Я швиденько. П'ять хвилин** (29, с.54); бажаючи висловити повагу до своєї співробітниці та до надзвичайних знань Сергія, професор Осмомислов звертається: - **Удома – то святе, пані Маріє. Але ж на роботі не всі такі моторні та проворні, як ви! Бо думаєте не лишень про себе чи свою родину, ви піклуєтеся про всіх нас. Ой, Маріє Іванівно, не будьте скромні! Ви – справжній янгол!** (29, с.56); - **О, колего! Ви мене вразили в саме серце!** – професор аж підстрибнув від задоволення. – **Відсотків вісімдесят моїх випускників поняття зеленого не мають, хто то такий. Ну, Арсенко, розколюйся, шибенику, де ти відкопав такий самородок? Я шокований і приємно здивований!** (29, с.89); звертаючись до тих, кого вже нема, Зоряна та Сергій голосять: - **Ох, тітонько, золота моя людино! Де ж той справжній, що я його зірка? Нікому я у світі не потрібна, навіть матері!** (29, с.218); *Куди? Чому? Він тільки став звикати, змирився з тим, ким він тепер став. Граптом – повертайся. До кого? **Тебе ж там немає, дівчино моя!*** (29, с.254).*

Отже, окличні речення є важливими засобами вираження експресивності в писемній мові. Вони передають емоції, настрої та задумку автора та персонажів роману. Окличні речення як маркери експресивності бувають трьох видів: оклично-розповідні, питально-окличні та спонукально-окличні. Найбільше в романі «Зірка для тебе» Дари Корній використано розповідних окличних речень, які нагромаджені різними емоційно-експресивними забарвленнями/настроями.

2.4. Лексико-синтаксичні повтори та їх функціональне навантаження

Не менш експресивною конструкцією в художньому тексті є повтор. Вдало використаний повтор не навантажує текст інформаційно, а додає йому експресивно-емоційного забарвлення, допомагає сконцентрувати читача на потрібних для уваги конструкціях чи словах. А. Загнітко висловлюється, що «повтор словоформи, словосполучення або речення являє собою порушення синтагматичного ланцюжка і вже цією своєю структурною особливістю спрямований на перетворення в експресивний прийом синтаксису» [23, с.830]. Поширеними в прозових текстах є лексико-синтаксичні повтори. Вони характеризують кількарізковими вживання синтаксем, словосполучень, речень чи їх частин у навмисно визначених місцях тексту.

Дослідивши текст «Зірка для тебе», ми відмітили, що Дара Корній дуже вдало оперує словами, створюючи певну словесну гру. Навіть на рівні імен та прізвиць ми можемо це помітити: Зоряна – Зірка, Сергій – Лічозір, астроном. *«Зоряна. Зірка. Укотре всміхнувся дурнуватій асоціації, навіть, здається, почервонів. А може, то та зірка, яку обіцяла йому мама уві сні?»* (29, с.123).

Переважна більшість повторів у романі письменниці трапляються на початку речення. Такий лексичний прийом називається анафорою. Він безпосередньо спрямований на виділення потрібних слів для сприйняття, адже увага читача прикріплена переважно на початок речення. Таким чином, письменниця знову звертає наші думки до того, наскільки асоціації і гра слів можуть скласти ширшу картину сприйняття тексту в нашій уяві: *Небо над зорями, небо під зорями – і людина, розчинена в тому небі* (29, с.19); для підкреслення емоційної трагічності та драматизму ситуації: *Спогади почали накочувати хвилями, і він спочатку наче кволо противився, але втомився врешті та, замість піти на дно, схопився за пір'їнку свідомого і заходився гойдатися на хвилях. Може, не втопить. Може, винесе. Бо ніч сьогодні така розкішна, така зоряна. Бо він нарешті готовий. Бо «Місячні соната» палко бринить над світом. Бо, напевно час...*(29, с.27); *Останнє, що чують вуха:*

«С-и-н-к-у!». **Останнє**, що бачать очі – чоловіча розчепірена долоня з татуюванням-малюнком у вигляді відкритого людського ока (29, с.30); Почалося по-справжньому нове життя. **Життя** на волі, як прийнято було казати в сиротинці. **Життя**, якого всі його дитбудинківські друзі відверто боялися (29, с.112); **Ніхто ніколи** не говорив їй таких слів. **Ніхто ніколи** нічого такого їй не пропонував (29, с.244); для звернення уваги на ситуацію та контекст: *І Сергій зовсім не нарікав, що зараз не на морі, а змушений сидіти під замком. **Бо** ще ніколи він стільки не читав, **бо** ще ніколи не читав так щиро, не ховаючись (29, с.51); **Дивився** у вікно шостого поверху і бачив клаптик неба, а у ньому зірку. **Дивився** на Венеру, а згадував іншу зірку. Тобто дівчину з зоряним ім'ям (29, с.116).*

На противагу анафорі, ми знайшли і використання епіфори. Це стилістичний прийом вживання повторення слів чи словосполучень наприкінці речення. Щоб краще наголосити на постаті, яка стоїть біля Сергія, Дара Корній пише так: *«Біля нього стоїть **жінка**. І не просто **жінка**. Жива-живісінька, з плоті та крові. Найрідніша в світі **жінка**» (29, с.269).*

Часто вживаними у романі є також ланцюжкові повтори повних і не повних словоформ. Такі повтори характеризується систематичними повторами слів чи словосполучень протягом декількох речень чи абзацу. Ми вважаємо, що такі повтори необхідні тоді, коли з'являється потреба «викарбувати» у свідомості читача певну думку чи відповідь: *Усередині дитини жила **любов**, як сонячне проміння посеред найтемнішої ночі. Не тільки його **любили** щиро, а й він **любив**, умів, знав як (29, с.47); ...Коли народжується людина, Бог вдихає в тіло **частинку** Себе. Ця **частинка** стає **душею**. От живе людина з **частинкою** Бога всередині. Живе, як уміє чи може, чи хоче, в кожного по-різному складається. А коли настає її пора, і тіло помирає, то та **частинка** Божя, **душа** тобто, починає жити власним життям і повертається туди, звідки прийшла...(29, с.109); Пані Рая відчинила важким ключем висячий замок на **двері** хати. Прочинила їх,*

запрошуючи гостя досередини. Сергій мусив зігнути, щоб зайти, бо **двері** дуже низькі. Невеличкий коридор. **Двері** наліво, **двері** прямо. Пані Рая прочинила ті, що прямо (29, с.151).

Похідним від ланцюжкового виду повтору є так званий повтор-підхоплення. Такий вид повтору зумовлює вживання того самого слова чи словосполучення на початку наступного речення з кінця попереднього: *Він запрошує кохану на **вальс**, місячний **вальс** у променях сонця* (29, с.24); *Дитячий будинок. То його дім. Оселя, батьківщина? Ні, скоріше схожа на тимчасовий сховок для заблудного мандрівника, залу **очікування**. Постійного **очікування** чогось. **Змін** на краще чи просто **змін*** (29, с.29); *...А вона не така проста, як здається, бо впливає не тільки на **припливи та відпливи** на Землі, а на **припливи та відпливи** в свідомості...* (29, с.29); *Що він хотів там побачити? Не знав. Може, привід іще більше **збожжеволіти**, **збожжеволіти**. Тобто **збожжеволіти** так, щоб не повертатися назад до самотності, до якої – ще вчора здавалося – звук* (29, с.260).

Поширеним у романі є повний повтор одного слова декілька разів підряд. Такий повтор інформаційно нанизує/підкреслює значення і важливість слова в реченні контекстно чи ситуативно. Повтор одного з найважливіших слів усього тексту: *Їм байдуже до двох закоханих людей, бо вони також закохані. Вода внизу іскриться під місячним світлом, а вгорі майже як теперечки – **зорі-зорі-зорі**, мові алмази-брахмани, виблискують. Його Зіронька не втримується, наспівує...*(29, с.20); для вираження душевного стану головних героїв: *Одного разу прокинувся посеред ночі, саме після того свого сумного сну, і збагнув: він **один** у світі, **один-однісінький**, і нікому нафіг не потрібний* (29, с.33); *В очах потемніло, кинулася в лікарню. У кишені – місячна зарплата. Лікарі, біла стіна безвиході і **слова-слова-слова**...*(29, с.206); *А може, то та зірка, яку обіцяла йому мама уві сні? **Нісенітниця, нісенітниця**...*(29, с.123).

Отже, повтор – одна з основних стилістичних фігур, яка якнайкраще передає експресивність в тексті. Нею вдало оперує Дара Корній у своєму романі. Вона широко використовує такі лексично-синтаксичні повтори, як анафора, епіфора, ланцюжкові повтори та повтори підхоплення. Письменниця вдало передала повторами експресивно-емоційну задумку і створила відповідний настрій роману.

2. 5. Висновки до II розділу

Ми провели дослідження експресивних синтаксичних конструкцій, які є яскравими компонентами ідіостилу письменниці Дари Корній. На основі її романів «Зірка для тебе» та «Зворотний бік світла» ми детально розглянули такі конструкції, як комплекси «питання-відповідь» у монологічному мовленні, риторичні питальні речення, окличні речення, лексично-синтаксичні повтори. Ми дослідили та визначили їхнє комунікативно-функційне значення у романах письменниці.

Комплекси «питання-відповідь» у монологічному мовленні є важливими засобами вираження експресивності, які допомагають сконцентрувати увагу та думки читача на потрібному уривку в тексті.

Задля уникнення ідентичності в мові, Дара Корній використовувала різного типу риторичні питання, такі як стверджувально розповідні, власне риторичні та емоційно-інтонаційно забарвленні конструкції. Вони підсилюють дію мовлення на читача та слухача, пробуджують почуття, напругу та провокують знаходити відповідь і/або сенс.

Як відомо, окличні речення як маркери експресивності бувають трьох видів: оклично-розповідні, питально-окличні та спонукально-окличні. Найбільше в романі «Зірка для тебе» Дари Корній використано розповідних окличних речень, які нагромаджені різними емоційно-експресивними забарвленнями/настроями.

Повтор – це одна з основних стилістичних фігур, яка якнайкраще передає експресивність в тексті. Нею вдало оперує Дара Корній у своєму романі. Вона широко використовує такі лексично-синтаксичні повтори, як анафора, епіфора, ланцюжкові повтори та повтори підхоплення. Письменниця вдало передала повторами експресивно-емоційну задумку і створила відповідний настрій роману.

Односкладні номінативні речення – це такі, що стверджують буття предмета, явища, особи чи ситуації. Вони вираженні називним відмінком іменника чи займенника. Можуть бути поширені додатками і означеннями та не поширені. Мають підсилювальні експресивні частки, виражені поєднанням зі сполучниками, займенниками. У тексті виконують комунікативну функцію стверджувальної, узагальнюючої та образотворчої інтенції.

Експресивні звертання є одними з головних засобі вираження комунікативно-інтенційної у художньому тексті. У них яскраво виділені апелятивні та експресивні функції у аспекті емоційно-вольової сфери мовця.

Письменниця для втілення свого авторського задуму, для додання тексту більшого експресивно-емоційного забарвлення активно використовує вокативні речення та риторичні звертання в поєднання з лексичними повторами та означальними поширювачами.

У Дари Корній ми виявили стверджувальні, заперечні, питальні та вигуківі комунікати. Попри використання типових часток української мови у відповідних, прямий для них значеннях, Дара Корній також подала широку парадигму висловлювання з підкресленим емоційно-експресивним забарвленням, які вжиті у переносних значеннях, доповнила такі комунікати відносними неологізмами у мовленні молоді, створила власні вітальні та прощальні мовні етикети, які є нероздільними, можуть містити в собі ускладнювальний компонент у вигляді звертання та довела доречність

вживання комунікативних висловлювань у розповідному авторському мовленні.

РОЗДІЛ III. СИНТАКСИЧНІ МОДИФІКОВАНІ ЕКСПРЕСИВНІ КОНСТРУКЦІЇ ЯК СТИЛЕТВІРНІ КОМПОНЕНТИ МОВОСТИЛЮ ДАРИ КОРНІЙ

3.1. Проблема порушення нормативного синтаксичного ладу експресивних речень

Усна форма комунікації базується на мовленнєво-слуховому апараті мовця-слухача. Потрібна інформація сприймається легко та зрозуміло. Мовець для того, щоб активізувати увагу співрозмовника на потрібному слові чи повідомленні, використовує для цього звукову інтонацію, при якій наголошуване може стояти у будь-якій позиції речення, тобто зберігати прямий порядок слів.

На письмі виділення звуковою інтонацією потрібного елементу речення є неможливим. Так само автор не може завжди використовувати курсив для наголошення тих чи тих слів, на які хоче привернути увагу читача. Тому порушення нормативного синтаксичного ладу є невід'ємною складовою художнього тексту.

Стилістично нейтральне мовлення передбачає собою складання речення, у якому слова стоять у прямому порядку, а фразовий наголос відноситься на кінець речення [58, с.103], нап.: *Мальва не любила свого імені* (33, с.27). Такі речення в українській мові вважаються синтаксично та стилістично правильними, попри відсутність закріплених правил словопорядку в реченні.

Будь-яка зміна порядку слів у реченні автоматично відносить його до експресивного мовлення, адже змінюється фразовий наголос і порушується суцільний ритм тексту. «Інтонаційна картина фрази набуває експресивного забарвлення, що виділяється на загальному нейтральному фоні», - зазначає І. Ковтунова [31, с.101]. Це може бути присудок, який стоїть перед підметом, узгоджуване означення стоїть перед означуваним словом, а не після нього,

тема стоїть у кінці речення, тоді як рема – на початку, наприклад: *...А потім, потім її голодну, холодну, обпечену, з поламаними ребрами, ледве живу знайшла та, яка зазвичай приходить за мертвими, Жінка в білому, із серпом у косі, сама Мара* (33, С.27);

Дослідник І. Вихованець, аналізуючи комунікативну організацію речень, виділив, що «в експресивно забарвленому мовленні основний у смисловому плані компонент може пересуватися на перше місце і супроводжуватися переміщенням на нього фразового наголосу» [10, С.60].

Антонімом до явища прямого порядку слів у лінгвістиці є термін «інверсія». Енциклопедія української мови подає таке визначення інверсії: «Зміна звичайного прямого чи зворотного порядку слів у реченні на стилістично маркований»[59, с.221].

Автор статті А. Багмут метою інверсії визначає логічне чи експресивне виділення певного слова чи групи слів. Він відзначає також, що у розмовній мові інверсія має саме комунікативну мету – звертає увагу співрозмовника на елемент, який має найбільше значення. [59, с.221].

Саме таку мету використовують автори у художніх текстах. Намагаючись зосередити увагу читача на потрібному елементі, вони звертаються до інверсивності власних висловлювань. Таким чином їм вдається передати актуальну важливу інформацію першочергово, а вже відому перенести на задній план. У комунікативному експресивному плані, зазвичай, сильними позиціями виступають початок та кінець речення, напр.: *Ще хвилин п'ятнадцять* тривала галаслива *метушня*, потім все стихло і з хати *повільно* вийшла заплакана *чужинка*, ледве перебираючи ногами (33, с.130). У цьому прикладі чітко простежуємо важливі деталі висловлення. Маючи на меті закцентувати увагу читача на часовому аспекті чи на манері руху, письменниця виносить їх на початки речень.

Деякі дослідники такі, як Т. Барабаш, Г. Верба, П. Жуйкова, схильні вважати, що інверсія притаманна тільки індивідуально-художньому стилю письменників. В. Павлов пояснює таку характеристику тим, що «само автору належить вирішальна роль формування тексту. Інверсія, як художній засіб, допомагає письменнику втілити у текст свій авторський задум» [44, с. 82]

Зокрема, про порядок слів та актуальне членування сьогодення говорить І. Ковтунова, яка зазначає, що «коли члени конструкції піддаються інверсії, тобто міняються місцями, то член, який має найсильніший наголос, забирає його з собою. Тоді сильніший наголос опиняється на початку конструкції, а слабший – на кінці». Тобто від зміни місця членів конструкції, відповідно змінюється місце сильного та слабого наголосу в реченні. [31, с.101]

Таку ж думку висловлює Людмила Томусяк. У праці дослідниці «Речення з дуплексивами: семантико-синтаксичний та комунікативний аспекти» знаходимо підтвердження: «При емоційно позначеному експресивному варіанті мовлення розташування компонентів актуального членування та інтонаційна структура речення помітно змінюється» [58с.104].

Звичайно, синтаксичний аналіз прозових художніх текстів ускладнюється з наявністю у них інверсивних експресивних висловлень. Предикативні центри у простих та складних речення інверсивного типу змінюються. Тому такі речення слід розглядати з багатьох боків, зокрема формально-синтаксичного, семантико-синтаксичного й комунікативного.

Вищезгадана дослідниця І. Ковтунова, аналізуючи інверсивні конструкції, змогла і для них виділити певні нормативні синтаксичні закономірності. Вона визначила, що міняються місцями завжди два взаємозв'язані компоненти: тема і рема, детермінант і предикативна група, а складніші варіанти виникають унаслідок багаторазової перестановки. Також

мовознавиця зазначає, що до будь-якого висловлювання з експресивним словопорядком можна знайти відповідний стилістично нейтральний варіант, за допомогою якого можна визначити характер інверсії та число перестановок, які привели до готового експресивного висловлення [31, с.104].

Отже, порушення нормативного синтаксичного ладу – це навмисне порушення звичного порядку слів у реченні, задля досягнення певної комунікативної мети. Опираючись на результати наукових досліджень, таке явище найчастіше можна зустріти у художніх текстах. Письменник, втілюючи свій авторський задум, вдається до інверсії, експресивного висловлення, непрямого порядку слів.

Дослідження інверсії як не внормованого мовного явища привели до того, що в лінгвістичних студіях уже сформувалися певні закономірні процеси, які відбуваються під час створення інверсивних речень.

Інверсію прийнято вважати антонімом прямому порядку слів. Проте деякі вчені розгалужують непрямий порядок слів та інверсію, розглядаючи прямий та непрямий порядок слів з одного боку, а інверсію як експресивно-стилістичний засіб – з іншого [30, с.407].

3.2. Односкладні номінативні речення, як маркери експресивності

У лінгвістичному дискурсі односкладним номінативним реченням приділено багато уваги. Чимало дослідників мають свою думку щодо називання, тлумачення та виділення таких типів речень в окремий мовознавчий розділ.

Визначальною ознакою номінативних речень є те, що способом вираження головного члена слугують іменні конструкції. Саме ця ознака вже дозволяє розглядати такі речення як повні синтаксичні односкладні одиниці.

Уперше в українській лінгвістиці на називні речення звернув увагу М. Сулима. У своїй праці «Українська фраза» він говорить про закам'янілі, нерухомі картини – назви установ, книг, творів, що мають на меті лише подати предмет/явище/стан фактично [55]. Дослідження М. Сулими продовжили інші мовознавці, такі як М. Перегінець, О. Синявських, К. Німчинов, М. Кобилянська, Н. Гуйванюк та інші.

Існують різні варіанти називання таких речень, серед яких «однойдерні речення» (Н. Гуйванюк, М. Кобилянська, І. Слинко), «односкладні іменникові речення» (І. Вихованець), «називні речення» (О.Шахматов).

Односкладними номінативними реченнями називаються «такі односкладні речення, які стверджують буття предмета або явища і мають головний член, виражений іменником у називному відмінку або сполучення слів з прямим відмінком у центрі» [20, с.137].

Номінативні речення реалізують потребу ствердження. За допомогою таких висловлень мовець констатує факти буття, зовнішнього середовища, інформує, вводить слухача у потрібну обставину, ситуацію.

Традиційною є класифікація номінативних речень на буттєві, вказівні, оцінно-номінативні, власне номінативні та особливий тип – називний уявлення, який виокремив О.Пешковський. Дотримуючись цієї класифікації, ми провели аналіз та структурували номінативні речення використані Дарою Корній.

Першим типом номінативних речень у тексті письменниці ми розглянули із семантикою *буття*. Вони виконують описову функцію,

статичну: ...**Зворотній бік**. Пам'ятаєш, як ти майже мудро мені час від часу повторював... (33, с.21); ...**Світ Замерзлого Сонця не був цікавим ні для світлих, ні для мертвих. Пустеля, мертва безодня**. Тут можна зустріти хіба що заблудлі та нещасні душі, які нікого, крім себе не помічають (33, с.50); ...**Було цікаво і не нудно. Різні світи, різні часи, різні виміри** (33, с.81); ...**Чоловіки**. В різних племенах царматів щодо них існували свої закони (33, с.87).

Такі речення поширені у розповідному мовленні. Оповідь у романі ведеться від третьої особи і таким чином авторка вводить читача у відповідну просторово-часову ситуацію. Номінативними реченнями буттєвого типу Дара Корній створює нам попереднє уявлення того, про що йтиме мова далі.: ...**Син Мари. Добра знайома Мара і її діти. Син володарки смерті та володаря Нави, добрий друг багатьох світлих та багатьох темних** (33, с.56); *Бо то були зовсім і не вершники, то були вершниці. Жіноче військо. Тобто стовідсотково жіноче військо. Довгокосі, дужі, красиві, граційні, худі, сильні, великі, повні, високі, малі, юні, зрілі жінки та дівчата* (33, с.84); ...*Я колись врятувала від смерті тебе, ти – врятувала її. Рівновага* (33, с.108); ...*З мансарди останнього поверху легко попадаєш, а там... Все – як на долоні. Розкіш* (33, с.156); *Але, так, батьку, так! «Не дивися в її очі», бо то не Птаха. Фатум. Але цього разу він і не порушив обіцянки. Ілюзію зруйнував сміх* (33, с.210); «- Відпустиш, бо знаєш, що не маєш на мене жодної управи. Чи ти хочеш, щоб в родинях темних перестали народжуватися нові безсмертні?» **Пауза**. Мор не хотів цього і далі вже говорив трохи спокійніше... (33, с.274); ...*Тріщить у вухах, несамовито захлинається плачем птаха Магура, і враз все закінчується. Тиша* ... (33, с.295); ...*Лежала з заплющеними очима, пригадуючи, хто вона, звідки і чому тут. Нічого не згадувалося. Безнадія*. (33, с.293).

Ми дослідили, що у Дари Корній присутня велика кількість номінативних буттєвих речень, які виражені патетичним окликом, але при

цьому функції звертання не виконують. Такими реченнями письменниця краще привертає увагу читача, наголошує на певному елементі, відображає певну емоційну семантику у внутрішніх монологів головних героїв: ...*Як часто я переступала заради себе заради вищої мети. **О, вища мета!** Нарешті наші з нею дороги переплелися...* (33, с.22); ...*Хоча частенько у снах до нього приходять дивні образи з іншого світу. Зовсім не схожого на той, у якому він зараз мешкає. **Сни!** Раніше вони надто часто йому надокучали. Темні, страшні, холодні, в'язкі. Жорстокі* (33, с.38); ...*О, так! **Покинутий сміх!** Хоча він лишень служка, проте не дурний. Добре знає, що означає покинутий сміх. Якщо не хочеш, щоб тебе знайшли, за допомогою найсильніших чар, - зречися сміху...* (33, с.40); ...*Пішла і не спитала поради. **Жінки!** Не розум веде їх за руку, а інстинкти, і нема значення, безсмертна вона чи ні* (33, с.42); ...*Слава Богу! Нарешті! **Воля!** Батьки чухнули на вихідні за місто* (33, с.145); *Свароже, яка вона дурепа, хоч і безсмертна. Допетрала нарешті. **Сон!** Так, авжеж. Він – син Марі. От хто заставив його подарувати їй дозвіл входити в п'яті ворота.* (33, с.115).

Наступну групу складають *вказівні* номінативні речення. З назви розуміємо, що синтаксичні одиниці виконують *вказівну* функцію. Така мета досягається за допомогою сполучення з частками «от», «он», «ось»: ...*А що ті вершники витворяли на конях? **Навіть оті, дуже юні!** Такої віртуозної їзди Птаха ще не бачила* (33, с.84); ...*От і Птаха! Помстилася – вишукано та достоту досконало.* (33, с.269); *От тобі приклад доброго смертного. Гарну та чисту душу має юнак* (33, с.175); ...*А ось і пологовий будинок. Молоді мами, інколи зовсім юні, які випускали на світ нове життя...* (33, с.157); - ***Це ти! Ти!** Знайшов, нарешті, вдало цього разу перемістився, - спантеличеність на мармизі хлопця перетворюється на радість* (33, с.31).

Можна відзначити, що у *вказівних* номінативних реченнях поширене поєднання часток зі сполучником перед головним членом. Цей сполучник здійснює підсилювальну експресивну тональність. *Вказівна* конструкція у

постпозиції історії, яку мама розповіла Мальві, головній героїні, виконує узагальнюючу функцію, підсумовує сказане: *Київську квартиру ми доволі вдало продали, купивши у Львові за ті ж гроші нашу теперішню – трикімнатну та ще й невеличкий клатчик землі біля міста з дерев'яною халупкою. **От така історія*** (33, с.77).

Емоційно-оцінні стверджувальні номінативні речення – це такі, які поєднують номінацію предмета з оцінкою предмета. Переважна більшість з них утворюються за допомогою підсилювальних займенників чи часток: *Здається, і зусиль жодних не прикладає, робить все напівсилу, а воно вдається якнайкраще. **От халепа*** (33, с.31); *...Вкотре подивилася на себе в дзеркало. Нічого – гола шия. **Маячня!*** (33, с.66); *...Розумна мала. **Ох і розумна мала!*** (33, с.229); *...Птаха дивилася на дівчину і в душі посміхалася. Не могла зараз це зробити фізично, бо її сміх залишився в Явороті. **Яка мудра дівчинка**, з мудрою душею (33, с.227); - *Отже, це помста. **Ох, як вишукано!*** (33, с.262). За допомогою таких номінативних речень, які письменниця використовує у розповідному мовленні, вона зображує суб'єктивне ставлення персонажа до навколишньої дійсності. Тяжіючи до економії мовних засобів, в одному слові досягаються дві мети висловлення – комунікативна та описова.*

Ми звернули увагу також на такі емоційно-стверджувальні номінативні речення, які вживаються без додаткових підсилювальних частин. Такі речення самі виражають факт позамовної дійсності та у поєднанні з окличністю створюють емоційний характер. Деякі дослідники схильні зараховувати такі речення до вигуківих конструкцій слів-речень, проте виражаючи оцінку, вони все ще констатують зовнішню ситуацію: *...Що це за вигадана історія про твоє так зване спостереження? **Брехня!** Я за вітром пуцу всі твої пречудові світики, якими ти так опікуєшся* (33, с.273); *...Як ті двоє могли бути разом? **Божевілля, божевілля!*** (33, с.263); *...**Жах! Яких жах!** Вона ледве не закохалася у власного батька* (33, с.280).

Найбільше ми зосередилися на такому різновиді номінативних односкладних речень як *називний уявлення* або ж *називний теми* (за А. Загнітком). Це особливий тип номінативних речень, який досі не знайшов свого місця у класифікація синтаксичних одиниць. Першим *називний уявлення* виділив О. Пешковський, який говорив про такі називні конструкції, що створюють, викликають та формують уявлення про щось у свідомості людини, після яких подається коментар про цей предмет, явище, ситуацію тощо. У лінгвістиці такі речення спровокували активні дослідження, головна мета яких визначити приналежність чи самостійність таких синтаксичних одиниць.

Зокрема, І. Слинько виділяє називний уявлення як окремий різновид комунікатів, слугуючись визначенням О. Пешковського, що такі форми «не утворюють ні речень, ні їх частин» [50, с.286].

Ми згодні з визначенням Т. Вавринюк, що називний уявлення – це різновид номінативних речень, у яких констатується лише уявлення про предмет думки (мовлення), стверджуючи наявність предмета чи його необхідність [7, с.145].

Найтиповішими прикладами називного уявлення є вживання його в оповідному авторському мовленні: ...*Стриб. Хто він для неї, для світлої безсмертної? Темний, повелитель небезпечних небесний стихій – вітрів, буревіїв, цунамі, сніговіїв, шторму на морі чи закоханий чоловік, який заради свого кохання зрікся рідного світу і перейшов на її бік?* (33, с.45); ...*Краківський ринок. Різнобарв'я всього! Упирі та упирки (сама так їх називала для себе), що висмоктують сили зі своїх жертв* (33, с.157); *Коли через мить розжмурився, то побачив, що опинився на березі річки. Річка Сородинна. Чи, як там кажуть у Світі Єдиного Бога, Забута-Назгадана* (33, с.185); *Жінка зі світу світлих. Магура, Птаха* (33, с.189); *А назви які цікаві – Світ Загублених, Світ Чотирьох Сонць, Світ Замерзлого Сонця,*

Світ Чистого Неба, Світ Білої Ночі і ще-ще-ще багато-багато різних, цікавих, неоднакових світів (33, с.230); *Святослав Величко, 23 роки. Талановитий маляр, непоганий композитор, пише музику та слова пісень для українських рок-гуртів* (33, с.248); ...*Птаха здогадалася, де вона. Біловоддя. Сюди всі безсмертні прагнуть потрапити, щоб пізнати істину* (33, с.298). Проаналізувавши ці уривки, доходимо висновку, що Дара Корній використовує такого типу називні конструкції, комунікативно-прагматична функція яких познайомити читача з предметом чи персонажем, назвати його, перш ніж розповідати про нього. Це логічний художній засіб, використаний переважно у препозиції, який дає нам чітке розуміння конкретного елемента тексту.

Лінгвістична наука стверджує, що для того, щоб розглядати називний уявлення в аспекті експресивного синтаксису, він повинен бути виражений окличною інтонацією: *Велична триповерхова будівля з круглими очима-вікнами. Храм Сонця! Цей будинок не дарма так назвали* (33, с.290); *Мара! Чому вона так чинить зі мною? А ті слова – «Те дитя не чуже мені».* (33, с.114); ...*А світи смертних! Як їх багато!* (33, с.81).

Ми визначили, що не лише оклична інтонація створює експресивність таких речень. Називний уявлення може вимовлятися з незакінченою інтонацією. На нашу думку, цей спосіб є найбільш відповідним до семантики таких речень, оскільки не лише вводить читача у ситуацію, а й залишає місце на певні роздуми: ...*Він упізнає її. То жінка, яка затуляла його від наближення вирви у страшиному сні. Мама...* (33, с.39); - *Перемінник... То що, я змінилася від того часу, як його собі на шию вчепила? – слово, здається, Мальві подобалося* (33, с.219); *І раптом після слів Птахи щось наче вибухнуло в голові, буквально на очах розлетілося на друзки, розбилося. Мана...* (33, с.280); *Хто вона тепер? Лишень звичайна зраджена жінка, одна з багатьох? Зраджена... Ні – не просто зраджена. Розтоптана її гордість, її – безсмертної, яку проміняли на звичайних смертних і, схоже,*

не вперше і не один раз (33, с.44). У випадку з незакінченою, обірваною інтонацією така конструкція може не лише у препозиції, а й у постпозиції і утворювати такий же сильний смислово-інтонаційний наголос повідомлення.

Актуальною проблемою дослідження є питання можливості поширення односкладних номінативних речень. Шляхом багатьох аналізів учені довели, що номінативні речення можуть бути поширені та непоширені. Особливістю є те, що такі речення не можуть поширюватися обставиною, адже якщо є обставина, то є і присудок. Тоді такі речення стають двоскладними неповними. Поширювачами таких речень слугують тільки означення та додатки: ...**Свята простота**. *Адже у мене також присутній той зворотний бік, однак саме я, і ніхто, крім мене, його контролюю* (33, с.20); ...*І вже коли не було сил ані на сльози, ані на відчай, прийшли сні, а разом з ними забуття*. **Дивне забуття** (33, с.51); ...*Молоді красиві люди – чоловіки, жінки, але жодної дитини* (33, с.78); ...*І раптом серед цього блаженства бій*. **Летіла на звуки та брязкання зброї, десь зовсім поруч йшов жорсткий бій**. **Подих смерті, дзвін металу, тупіт копит та човгання ніг** (33, с.83); ...*Точність і влучність, а ще мудра тактика – проти фізичної сили та кількості* (33, с.84); *Бо неособливих дітей янголи самі не приносять*. **Янголи з дивним іменами** (33, с.126) ...*Відкрила очі. Блакитне чисте небо* (33, с.293).

Отже, односкладні номінативні речення – це великий лінгвістичний розділ, яка ще потребує додаткових досліджень. Попри наявність у науці вже певних обґрунтованих та доведених теорій, односкладні номінативні речення все ще не однозначні у своїй термінології, тлумачення та класифікації.

Чітко зрозуміло те, що номінативні речення – це такі, що стверджують буття предмета, явища, особи чи ситуації. Вони вираженні називним

відмінком іменника чи займенника. Можуть бути поширені додатками і означеннями та не поширені. Мають підсилювальні експресивні частки, виражені поєднанням зі сполучниками, займенниками. У тексті виконують комунікативну функцію стверджувального, узагальнюючого та образотворчого наміру.

3.3. Експресивні звертання у динаміці діалогічного мовлення

Невід'ємною частиною діалогічного мовлення є звертання. Вони є одним з головних засобів вираження експресії у художньому тексті. Звертання виконують основну комунікативну функцію, оскільки створюють безпосередній зв'язок між адресантом та адресатом, чітко виділяючи когось одного, чи щось, із загалу.

Звертання «– це слово або сполучення слів, що називають особу чи предмет, до яких звертається той, хто говорить» [67, с.465]. Звертання інтонаційно виділені у реченні та виражені переважно кличним відмінком. Ці конструкції можуть виражати спонукальну, питальну, наказову, видільну інтенції, вживатися як самостійні одиниці, так і входити у структуру речення. Звертання є нечленованими одиницями і не виступають членом речення.

За стилістично-функціональними ознаками виділяють власне звертання та риторичні звертання. В аспекті експресивних звертань ми дослідили ще особливий тип вокативних речень, які є самостійними неподільними одиницями художнього тексту.

Найчастішими та найтипівішими звертаннями у художньому тексті є *власне звертання*. Вони використовуються для стилізації діалогічного писемного мовлення, а також допомагають читачу вловити напрямок повідомлення. Ми дослідили, що у романі Дара Корній часто використовує

власне іменні звертання, звертання із вживанням загальних назв різного виду емоційного забарвлення.

*Власне іменними звертаннями ми охарактеризували таку групу, яка виражена власною назвою особи, предмета чи явища у кличному відмінку: - **Олюню, кохана!** Знайомся. Це наша донечка, уявляєш, наша донечка, її нам сам Господь прислав. – Назар усміхався щасливо, а мені знову доводилося втамовувати сльози, щоб не розплакатися, вже від щастя (33, с.74); **Йменням Сварожого кола вітаю тебе, Птахо!** Як бачиш, цим світом, у який тебе закинуло, правлять жінки: жінки-воїни, сарматки, або царматки, як вони себе нарікають (33, с.85); **Вітро, Велика Цар-Мати,** опам'ятайся та послухай мене – Верховну Жрицю Мавру! Заклинаю тебе! (33, с.105); - **Зачекай, Маро!** А я? Ти ж мене привела в Яворот і так просто, без ніяких там застережень? Сама ж бачиш – це ж не навмисно (33, с.107); - **Горпинко, золота моя.** – Вірка бухнулася в ноги. – Прошу, заклинаю, не дай пропасти (33, с.123); -**Мальвочко, донечко.** Хочу з тобою поговорити про те, як ти до себе звертаєси, тобто про твоє «ми», не твоє «ми», тобто про не те, щоб «я» і... (33, с.139); Учитель сумно дивиться вслід чоловіку: «- **Стрибе, синку!**» Озирнувся. В очах Стриба ще жевріла надія (33, с.183); Вона встигає розрізнити пару слів з того шепоту, вона добре чує їх: «**То-тем, Мальво! Твій то-тем**» (33, с.239).*

У мовотворчості Дари Корній широко використовуються звертання з означальними поширювачами, які також виконують експресивну функцію, викликаючи у адресата ще більшу емоційну віддачу. Ми також виділили декілька звертань у вигляді прикладок або ж просто повторення одного й того ж звертального слова: - *Прошу тебе, **Душо-Пташко,** порятуй мою онуку, забери її з собою куди подали, віддай якимсь добрим людям. Ти зможеш, благаю! (33, с.110); - **Як ся називає тее, дитетко, Магурко-Пташко?** Мольфа, кажеш, чи стара недочула? (33, с.118); - **Ох, Стрибе-Стрибе!** Я думала, що за пару сотень літ ти таки змінився (33, с.261); -*

Остане, Остане, ти! Слава Богу! – майже впала безсило в його руки (33, с.285); - *Ой, Птахо-Птахо, тебе час любить. Ти не змінюєшся. Я знала, що ти колись повернешся* (33, с.310). Такі конструкції надають звертання та самому повідомленню особливої інтимності, суб'єктивізму.

У тексті Дари Корній ми виділили велику кількість звертань, які виражені загальними назвами людей із зменшено-пестливою модальністю. За приналежністю їх до соціального стану, сфери діяльності, суб'єктивних почуттів головні герої роману звертаються так: - *Птахо! Повернися, кохана!* – *Стриб сторчма, зовсім не думаючи, що робить, кинувся просто у центр барвистого смерчу* (33, с.24); - *У мене часу обмаль, хлопче!* (33, с.31); - *Останку, голубе сизокрилий! Йди поспи, синку. Ти ж втомився. За Стрибом попильную я...* (33, с.42); - *Пташко моя маленька!* – *ніжні руки мами.* / - *Я лечу, мамо, дивися – лечу* (33, с.47); - *Це не карпатський сувенір. Присядь, доню! Напевне, настав час розповісти тобі про те, як ти опинилася у нас* (33, с.71); - *Учителю, Учителю,* - *захеканий та переляканий служка Остап стояв перед Посолем* (33, с.25); *Ти правильно все зробила, травнице! Звичайні віночки замість крові та сліз – гарна ідея* (33, с.313).

Переважна більшість із наведених вище звертань несуть у своїй семантиці якісь добрі та ніжні наміри, передаються щирі та теплі почуття адресанта. На противагу їм, ми виявили і згрупували звертання із негативною конотацією, яка визначається з семантики структури або контексту. До таких звертань належать: *Що витріщився, довбане? Збив людину і тішиється, - рывкнула сердито* (33, с.30); *...і вона махнула костуром у бік Птахи, - волею небес забороняю впускати до верхи. Ніякий вона не Дух! Бо чи можуть Духа всі видіти, хіба що Жриці. А тут з плоті та крові з'ява перед нами. Згинь, згинь, згинь, тварюко нечиста!* (33, с.105); - *Ох і налякала ж ти мене, дівко! Ледве встигла. Слухай, мала, навчися літати, чи що?* (33, с.166); - *Хлопче, ану припни свого язика!* – *Завжди спокійний та врівноважений Посолень підвищив голос, прикрикнувши на співрозмовника*

(33, с.180); - *Славку, ти прибалдів чи поганок об'ївся? Звар'ювати можна, друже! Це ти про мене оті всі словечка наговорив чи ще про якусь Мальву? Ти мене ні з ким не сплутав, шановний?* (33, с.252);

Особливим звертанням у творчості Дари Корній є жіночий іменник **жінка**. Він дуже часто вживається у романі і передає зверхнє, саркастичне ставлення, у деяких випадках риторичне та зневажливе: - *Що за жарти, жінко?! – вдавано сердито буркнув собі під ніс чоловік* (33, с.17); - *Мовчи, жінко. Якщо всього не розумієш, то краще змовчи* (33, с.59); - *Як ти мене назвала? Ти помилилася, напевне. Я – Стрибог, а не Стриб. Чуєш, жінко, Стрибог! І не допомагав я світлим, я допоміг тобі, жінко!* (33, с.194); *Ти – божевільна ревнива жаба, жінко, а не велика Магура!* (33, с.296); - *Що ти таке верзеш, жінко! Хто ти така, щоб розпикати мого батька, наймогутнішого серед темних?!* (33, с.271).

Експресивний центр апелятивних конструкцій належить групі **риторичних звертань**. Використовуючи типову звертальну конструкцію, такі елементи речення несуть скоріше метафоричний зміст і слугують засобом вираження почуттів, переживань: - *О, світи! Тисячу літ того не було... І маєш* (33, с.41); - *Навіжений! Чого ж то пхатися в коловорот, Стрибе?* (33, с.40); *Свароже, яка вона дурепа, хоч і безсмертна. Допетрала нарешті. Сон! Так, авжеж* (33, с.115); *Нічого зі мною не станеться, люба!* (33, с.115); - *Боже, доню, як ти нас налякала! Що трапилося, серденько, ти певне сьогодні перетрудилася, золота моя...* (33, с.131); - *Що? Як ти сказала? Як ти її назвала? Боже, дитинко, моя золота! Вона – Саломейна Охрімівна, і ти повинна це запа...* (33, с.140); - *Господи, донечко! Як ти говориш? Що про нас люди подумують, наче тебе алкоголіки чи наркомани ростили!* (33, с.218).

Особливим типом звертань є **вокативні речення**, оскільки становлять цілісну окрему неподільну конструкцію, синтаксичну одиницю, яка завжди

є експресивною. Такі одиниці виражають спонукальну, наказову, застережну інтенції. Зокрема, у діалогах між головними героями роману їх є чимало: *Дівчино! Агов! Сказано ж тобі – не чіпати* (33, с.78); *...Раптом чоловік «впізнав» її та зачав волати: «Птахо! Кохана! Ти повернулася!»* - і, розштовхуючи безцеремонно юрбу, став пробиратися до неї (33, с.79); - *Поляниці! Дитина народилася через злі чари, вона – нечиста, вона прокляття для нашого роду, бо мала померти з матір'ю за всіма законами, і тому її тре' принести в жертву Великій Матері!* (33, с.110); - *Вірко! Олесю! Заходьте до хати, і там все розкажете. Хай ліпше вулиця ніц не знає. – Горпина майже силою затягнула з сінешніх дверей жінку з донькою до просторої світлиці* (33, с.121); *Птахо! Птахо! Чому? – простогнав всередині смертельно ранений звір. – Сама напросилася, сама* (33, с.268); - *Мальво! Тихенько, дівчинко. Твій Перемінник – це не вирок...* (33, с.286).

Отже, звертання із емоційно-оцінною модальністю є одним з головних засобів вираження експресивності у художньому тексті. У них яскраво виділені апелятивні та експресивні функції у аспекті емоційно-вольової сфери мовця.

Письменниця для втілення свого авторського задуму, для додання тексту більшого експресивно-емоційного забарвлення активно використовує вокативні речення та риторичні звертання в поєднання з лексичними повторами та означальними поширювачами.

3.4. Слова-речення – виразні комунікативні засоби

Ознакою розмовного («живого»), не штампованого мовлення є наявність у ньому таких конструкцій, які утворюються несподівано, передають емоцію, експресію та ставлення мовця до зовнішньої ситуації.

З появою писемності, наша мова почала тяжіти до фамільярності, розмовне мовлення стало протиставлятися книжному, писемному. Проте

останні десятиліття виникла потреба та прагнення авторів передавати «живі» комунікативні ситуації на письмі, не вдаючись при тому до визначених зразків синтаксичних конструкцій. Такі конструкції зазвичай не входять у встановлені нормативні рамки, вони відрізняються своєю формою та нечленованістю, виступають як єдине синтаксичне ціле.

У лінгвістичній науці досі точаться суперечки щодо визначення такого типу конструкцій. Опираючись на граматичну природу таких одиниць мовлення, дослідники звично зараховують такі конструкції до одних з різновидів речень, але розглядати їх потрібно і з семантичного та комунікативного боку також. Такі синтаксичні одиниці тісніше пов'язані з текстом, вони не побудовані за стандартними граматичними шаблонами.

Проблема тлумачення таких нечленованих інтенційних конструкцій у науці безпосередньо пов'язана з проблемою їхнього називання. Петро Дудик такого типу конструкції, які не відповідають граматичній природі речень, називає еквівалентами речень, тобто відповідниками, заміниками [20, с. 207–251]. Наталія Шведова вводить у лінгвістику для них поняття «відносно незалежні висловлення» [48, с.419], а Анатолій Загнітко, поділяючи речення на дві групи, називає їх квазі-реченнями [28, с.118]. Проте незалежно від назви, усі дослідники характеризують їх однаково. Це сталі, нечленовані висловлення, які не спираються ні на який, спеціально призначений, інтенційний граматичний зразок [48, с.419].

Н. Гуйванюк, М. Кобилянська та І. Слинько, наголошуючи на велике значення комунікативної функції у цих висловленнях, запропонували називати їх комунікатами [50, с.285-286]. На нашу думку, це визначення є найдоречнішим. Воно чітко розмежовує та виділяє цю синтаксичну структуру серед інших структурних та граматичних типів.

У дослідженні комунікативних конструкцій постає ще одне питання: у якому аспекті давати оцінку комунікативним висловлюванням? У своїй праці «Явища

номінації, сегментації та контамінації у структурі речення» П. Дудик пише, що науковці схильні давати оцінку висловленням-комунікатам з позиції стилістичного синтаксису. Він називає це синтаксичною сегментацією [22, с.215].

На противагу позиції П. Дудика, зі своєю думкою виступили Н. Шведова, А. Чугуй, В. Мелікян та інші. Конструктивно обґрунтувавши свою позицію, дослідники доводять, що розглядати комунікати потрібно і з боку експресивного синтаксису. Так, мовознавець В. Мелікян називає такі речення-висловлення *комунікемами* (за аналогією до синтаксем та лексем) і визначає, що їхня комунікативна функція є основною. Комунікеми, як і речення, несуть у собі повідомлення, проте слід пам'ятати, що вони пов'язані з експресивно-оцінною сферою поведінки людини, а також вказують на емоційний стан мови та її носіїв [42, с.66-76].

Комунікеми, за В. Мелікяном, – це комунікативні непередикативні одиниці синтаксису, які представляють собою слова або словосполучення, граматично нечленовані, виражають певний смисловий зміст, який не є їхньою постійною реалізацією. Вони не відтворюють типову структурну схему речення, поєднуються за особливим правилами з іншими висловлюваннями в тексті. Виконують реактивну, волюнтативну, емоційно-оцінну, естетичну та інформаційну функції [42, с.77].

У своїй праці «Фразеологічні експресиви і комунікативи як лінгвістичний феномен» О. Гордій вдало висловлюється про те, що експресивна та комунікативна функції є особливими у висловлюванні і не дарма науковці відводять їм особливе значення у своїх працях [14, с.264]. В. Гак вважає, що «мова не могла б виконувати своєї інструментальної комунікативної функції, якби не володіла експресивною функцією» [12, с.75]. З думкою дослідника важко не погодитися.

Розглядати комунікативи в аспекті експресивного синтаксису запропонував і німецький науковець С. Лебнер, оскільки висловлення-комунікати безпосередньо служать для вираження суб'єктивних емоцій, відчуттів, вражень та ставлень. [32, с.43-44].

У мовознавстві полеміка щодо визначення комунікатив створила низку похідних видів класифікацій таких конструкцій, адже відштовхуючись від тлумачення, учені по-різному їх розрізняли.

Зокрема, автори посібника «Синтаксис сучасної української мови. Проблемні питання» систематизували та виділили три основні групи форм комунікатив, а саме: форми уявлення і називання, вказівні форми і форми заміників речення [50, с.286].

Ніна Гуйванюк у своїй статті «Типи еквівалентів речень у сучасній українській мові» подає широку класифікацію та характеристику різним комунікативним типам. Простеживши певну закономірність у виділенні, ми визначили, що усі вони базуються на експресивності синтаксичних конструкцій та контексті їхнього вживання [16, с.45-50].

Отже, вивчення комунікати є головним об'єктом досліджень багатьох наукових праць ось уже декілька десятиліть. Проте проблема визначення, класифікації та позиції аналізу цих комунікативних одиниць досі залишається відкритою. Ми схильні виділяти 2 основні інтенційні та експресивні функції таких висловлень та вивчати їх у галузі експресивного синтаксису.

У нашій мові існують такі короткі самостійні висловлення, які чітко та лаконічно передають інформацію, ставлення до неї чи емоцію. Такі висловлення є невід'ємною частиною усного мовлення, оскільки продовжуються традицію тяжіння нашої мови до економії мовних засобів. Задля «оживлення» художнього тексту, а саме розповідного чи діалогічного мовлення, автори почали вводити такі вислови у свої твори. Це призвело до

дослідження та визначення таких конструкцій із синтаксично-морфологічного та функціонально-змістового боків.

Слова-речення – це нечленовані логіко-модальні комунікати зі значенням ствердження, заперечення, питання та вигуку. Найбільше вони виражені у діалогічному мовленні, хоча інколи використовуються автором в оповідному мовленні.

Уперше дослідив та описав такі конструкції О. Поспелов, назвавши їх словами-реченнями. В українському мовознавстві цю традицію продовжив П. Дудик, який відносить такі конструкції до еквівалентів речення. Словами-реченнями такі одиниці називає і Ю. Шведова, хоч і зараховує їх до відносно незалежних висловлень. Автори праці «Синтаксис сучасної мови. Проблемні питання» заперечують використання такої назви і вважають, що доцільніше було б «визначати такі конструкції все таки не реченнями, а висловлюваннями чи комунікатами. За значенням їх можна назвати логіко-модальними комунікатами, бо вони передають категорії ствердження, заперечення, питання, спонукання, емоції, оцінки» [50, с.292].

Такі комунікативні висловлення виражаються переважно неповнозначними словами – частками. Можуть вживатися окремо або ж у складі повнозначних речень. Такі висловлення актуальні у діалогах і в усному розмовному мовленні виражаються/виділяються піднесеною експресивною інтонацією, паузою, а на письмі - знаком оклику, комами, знаками питання, напр.: *Це була «баталія» думок двох непримиренних опонентів, Стриба і Птахи. О, так! Та сама Птаха, друга половинка Стриба* (33, с.14); *...Цілую. Ні, надто банально.* (33, с.23).

Стверджувальні комунікати у романі Дари Корній передаються переважно такими формами: *так, ага, авжеж, так-так, добре*. Ці висловлення переважно вжиті у своєму прямому значенні, тобто з метою підтвердити щось, погодитися з чимось: - *Так, я роблю те, що найважче*

зробити закоханій до безтями дурені, - віткаю... (33, с.21); - **Авжеж**, усе відразу стає на свої місця – звідси і дивний одяг, і дивна поведінка (33, с.34); **О, так!** Кохання – воно не тільки дарує крила, щастя, радість, насолоду, воно вміє й терзати, особливо сильно (33, с.45); -**Аякже!** Аж три тижні, люба, - прошелестіло в голові, бо хтось читав її думки (33, с.53); - **Добре!** Тоді скажи мені, будь-ласка: ота дрімба на стіні звідки взялася? (33, с.71).

Також ми помітили використання цих комунікативних письменницею у розповідному мовленні: ...**Авжеж**, Стриб завжди драгував сусідів, навіть у дрібничках (33, с.16); ...**О, так!** Кохання – воно не тільки дарує крила, щастя, радість, насолоду, воно вміє й терзати, особливо сильно (33, с.45); ...**О, так!** Той дивний жіночий світ. Спочатку просто потрапила в красивий пахучий степ. (33, с.83); Свароже, яка вона дурена, хоч і безсмертна. Допетрала нарешті. Сон! **Так, авжеж** (33, с.115); Стриб за багато віків устиг звикнути до Яворота, до способу жити в чужому для нього поперевах світлому світі. **Так**, він досі залишився сином свого батька (33, с.183).

Використання комунікативних висловлень у розповідному мовленні – це визначний стилетвірний засіб мовотворчості Дари Корній. Спостереження доводять, що такі синтаксичні типи створюють відчуття нерозривності трьох «я»: автор – персонаж – читач. Це дозволяє Дарі Корній комунікувати зі своїми читачами, інколи випереджати його думки, підтверджувати здогадки, а також конкретизувати мислепотік героя. Також вона створює картину розповіді про персонажа від першої особи, попри те, що мовлення здійснюється оповідачем.

Ми доповнили скарбницю стверджувальних висловлень комунікатами Мальви, головної героїні, юної сімнадцятирічної дівчини. Її мовлення, як і мовлення усіх підлітків, містить велику кількість сленгової, жаргонної лексики, яка у поєднанні з саркастично-іронічними чи захоплено-

піднесеним характером утворює нові види стверджувальних комунікативних висловлень: *То родимка-горошинка на долоні, яка за обрисами нагадує квітку мальви, і зрештою – «це так красиво» (захват мами). Ага, аж до реготу!* (33, с.27); *Та бог з ним, із Сергієм, тільки на фіга він набрехав тій фіфі Люсьці, що вона, Мальва, типу любов усього його життя? Капець!* (33, с.29); *Матір Божя, як каже бабуся Горпина. Що воно таке верзе? Це на мені чудний одяг? Йопересете... точно псих, на себе збоку подивився б* (33, с.33); *...То була не вона – це точно, вона таких мудрих та правильних слів ніколи собі не говорила, ще й так культурненько. Тільки й вичавила з себе: «Прикільненько! Капець!* (33, с.64); *Та йопересете, прикинь, то капець!* – тільки і вичавила з себе здивована та шокована почутим Мальва (33, с.217); - *Мама мія*, - вигукнула Мальва. –*Триндець*, а не суспільство, нудьга повна (33, с.224); - *Трясця йому в боки*, - вилаялася розчаровано (33, с.279); - *О'кей, скажу!* (33, с.71); *Дідько*, досі їх плутає (33, с.256).

Заперечні комунікати представлені такими типовими формами, як *ні*, та похідними від нього конструкціями та семантично схожими словами: - *Ні-ні* – не знаю. Можу поклястися! Я не до неї йшов, а до вас. Маю передати вам децо. Будь ласка – візьміть (33, с.35); *...Ні, стоп*. Птахою називав. Точно – Птахою. Ага, прикольне ім'ячко, ще гірше, ніж у неї (33, с.63); *Нюу*, не захворіла вона, та хіба мамі правду скажеш (33, с.67); *Бо ж Мара все знала, від самого початку все знала. Ні, гірше!* Свароже, яка вона дурапа, хоч і безсмертна. Допетрала нарешті. Сон! Так, авжеж (33, с.115); *Мав щось з цим зробити. Учитель його не розумів. Відмовлявся розуміти. «Поживи без неї, спробуй» - наче вирок. Ні! Ніколи! Нізащо!* (33, с.184); - *Ага! Вже!* Не мала баба клопоту – купила поросля! – ображено огризнулася дівчина у відповідь і стрималася, що не наговорити зайвого на таке дурне мамине припущення. – *Ще чого!* (33, с.71). Останній уривок є прикладом саркастичного використання стверджувальних конструкцій на позначення

заперечної реакції мовця. Усне мовлення виражає це висловлення відповідною фамільярно-піднесеною інтонацією, на письмі ж у пре- чи постпозиції подається певний коментар, пояснення.

Питальні комунікати можуть бути представлені будь-якими питальними словами або звичайними з питальною модальністю. Такі комунікати виконують скоріше риторичну функцію, перепитувальну або ж уточнювальну: *І наш змішаний світ, один з безлічі! Кому я це пояснюю, наймудрішому серед найдурніших? **Невже?** О, Свароже!* (33, с.16); *Бачиш, пишу це майже без сарказму, стараючись сама себе переконати в правильності мовленого, а всередині все закипає. **Чому?*** (33, с.19); *...Тому малювання – зовсім невинне занаттячко. **Правда ж?*** (33, с.96) - *У моєму саду багато мальв. Вони живі, гарні, але ці набагато цікавіші, особливо чорні, - говорила Птаха. / - **Де-де, у саду?** А – тобто там, у вас. – Вітра закотила очі догори. – **Ви маєте сади?*** (33, с.96); - *І я так вмітиму, **пра'?*** / - *Вмітимеш* (33, с.238).

Особливе місце мовної та позамовної дійсності у нашому житті займають вигуки. Вигуки – це ті неконтрольовані одиниці нашої свідомості, які озвучуються у нас одразу після того, як подразник сприйнявся нашою свідомістю. Такі мовні типи занотовуються нами підсвідомо, а деякі з них уже є автоматизованими у колективній пам'яті народу.

Вигукові комунікати виражені такими формами: *о, ого, ой, тьху*, а також особливими звертальними формами *боже, господи* та похідними: *А тримати рівновагу? **Ой**, то навіть не всім безсмертним до снаги* (33, с.13); *Вважай, що вразила! **О**, батьку Свароже, які ці жінки передбачувані, навіть безсмертні!* (33, с.17); *Гірчить! **Ой**, як гірчить!* (33, с.20); *Та кому ж я це пояснюю, **о Свароже!*** (33, с.22); *Теж мені –цвѐточек-лѐпѐсточик-кульбабик, напругає і все. **Тьху** – та розтерти* (33, с.27); *А тут такий виверт долі – Мальва, Мальвочка, Мальвуся. **Усі-пусі!*** (33, с.27); *Він знає, як*

її звати! **Оба-на!**» (33, с.33); **Ого!** З думками тут слід бути обережним (33, с.33); **Тож скільки тре' мати життів і якою мудрою слід бути, щоб таке учинити. Ого-го!** (33, с.137); - **О, Господи,** - не втрималася Мальва (33, с.146); **Агов, чуєте! Я тут! Заждіть, заждіть, будь ласка** (33, с.52);

Особливу комунікативну групу виділяємо для форм мовного етикету. Попри наявність традиційних, типових етикетних висловлень, Дара Корній створила свої власні. Це тематичні вітання та прощання, створені навмисно для цієї саги романів, адже вони основані на українському фольклорі та міфах. У цих конструкціях вони звертаються до Сварога, Творця всього і всіх, батька українського пантеону: **Бувай. Я вже далеко. Знала, коли прочитаєш, кинеши наздоганят** (33, с.22); **Йменням Сварожого кола прощаюся з тобою, піднімаючи руки вгору** (33, с.23); - **Йменням Сварожого кола вітаю тебе, панно Мальво, піднімаючи руки вгору!** (33, с.33); - **Слухай, малий, йди куди йшов. Яка там ще, в сраці, Птаха? Концерт закінчено. Оревуар!** (33, с.35); - **Добрий вечір вашій хаті. Ймення Сварожого кола вітаю вас** (33, с.75); - **Славо Богу!** – привіталася жінка так, як то в селі годиться (33, с.129); - **З поверненням, синку!** – Стриб відчув, як затріщали його кістки в міцних обіймах Морока (33, с.203).

Отже, слова-речення – це ті важливі мовні комунікативні висловлення, які надають нашій мові та тексту «живого», розмовного, невимушеного характеру. У тексті ці одиниці мови виступають нечленованими логічними висловленнями, які уведені з метою виражати реакцію, ставлення, відповідь, емоцію, настрій того, хто їх використовує.

У Дари Корній ми виявили стверджувальні, заперечні, питальні та вигуківі комунікати. Попри використання типових висловлень української мови у відповідних, прямий для них значеннях, Дара Корній також подала широку парадигму висловлювання з підкресленим емоційно-експресивним забарвленням, які вжиті у переносних значеннях, доповнила такі комунікати

відносними неологізмами у мовленні молоді, створила власні вітальні та прощальні мовні етикети, які є нероздільними, можуть містити в собі ускладнювальний компонент у вигляді звертання та довела доречність вживання комунікативних висловлювань у розповідному авторському мовленні.

3.5. Неповні речення як виразні експресивні конструкції розповідного мовлення.

Кожне речення української мови становить собою сукупність граматичних, лексичних та значенневих зв'язків. З погляду синтаксичного членування воно становить безперервний синтаксичний зв'язок. Він передбачає наявність у реченні головних та другорядних членів, які б підпорядковувалися першим. Підмет вимагає присудка, присудок – другорядного члена керування і так далі. Речення, яке містить усі головні та другорядні члени, називається повним. Відсутність одного з таких компонентів речення робить його вже неповним.

У неповному реченні може бути пропущена будь-яка частина, якщо вона зумовлена комунікативною ситуацією, контекстом чи логікою. Розуміння пропущеного члена у свідомості людини відбувається автоматично. Неповні речення – це настільки природні явища нашої мови, що їхнє вживання та значення наша свідомість сприймає без будь-якого навантаження, автоматично підставляючи пропущений елемент.

Неповні речення – це такі самостійні синтаксичні одиниці «без одного або кількох формально відсутніх членів, які потрібні для смислової закінченості речення. Пропущенні компоненти підказуються його граматичною будовою та смыслом і зрозумілі з сусідніх речень, з обставин розмови або з внутрішніх лексико-граматичних засобів» [18, с.145].

Саме П. Дудик вперше ґрунтовно дослідив та виявив неповні речення і поділив їх на контекстуально неповні та ситуативно неповні. Слідом за П. Дудиком, мовознавці продовжили дослідження неповних речення, серед яких виокремили ще еліптичні речення. Еліптичні речення – це такі, які з семантичного боку повні, а з формального – неповні. Тому у лінгвістиці розділяють такі види неповних речень: власне неповні (контекстуальні та ситуативні) та еліптичні.

Ми пропонуємо розглядати неповні речення художнього тексту Дари Корній за такими трьома групами: контекстуально неповні, ситуативно неповні та еліптичні.

Контекстуально неповні речення широко поширені у романі, а саме у розповідному мовленні. За допомогою таких речень письменниця уникає багатослів'я, повторів та створює легкість читання. Контекстуально неповні речення, зазвичай, йдуть парою двох самостійних одиниць. Перше з них – повне, друге – неповне, воно продовжує інформаційну насаженість першого.

Найчастіше у контекстуально неповних реченнях упущений *підмет*: **Юнак** *запопадливо* **поспішив виконувати** наказ Господаря. *Взявши те все в оберемок, поніс* поперед себе до низьких, дель помітних дверей на першому поверсі, **відкрив** їх якимось дивом, хоч руки були зайняті, і **розчинився** за ними (33, с.12); ...*Пригадуєш, Вчитель* нам розповідав про випадок, коли один *дурень* **вирішив вкоротити** собі віку. **Приклав** пістолет до лоба і **вистрелив** (33, с.23); *Хлопець* **кинувся** до Стриба. **Торкнув** його чоло рукою, **схилився** над губами. Той начебто не дихав. О, Свароже, безсмертний не дихає (33, с.25); ...*Той хлопець* ніби з-під землі **вигулькнув** перед дівчиною. *Наче з повітря* **вичаклувався**, звісно, такого не буває, як завжди, певно, замислилася, от і не помітила одразу. **Штовхнув** її боляче (33, с.30); *Тоді вона* його навіть **не наздоганяла**. Просто **наказала**

*зупинитися, і той придурок зупинився, отакі дивацтва деколи помічала за собою, але то бувало лише тоді, коли **Мальва ставала сердитою**. В нормальному стані не вдавалося, бо тоді б скільки всього **могла натворити!** Ото ж бо, здоровий глузд укупі з манією керувати людиною. Так от. Для того анцибола-злодюжки наука на все життя. **Зав'язала** його, одним словом, у заплутаний вузол (33, с.31); **Стриб** цілий північний день **лежав**, не подаючи жодних ознак життя. **Майже не дихав** (33, с.37); **Вона поверталася** назад доволі швидко, не блукаючи. **Майже відразу намацувала** правильних шлях, бо цього разу **була певна** – не заблукає (33, с.60).*

Чимало речень з пропущеним присудком: *...Ваш **світ**, пані Ольго і пане Назаре, **може стати** її доміркою. А **ви** – її батьками* (33, с.75); *...Можна, звичайно, було перелетіти в інше місце, нормальні **граки** то частенько **роблять**, шукаючи добрий харч. Але тільки не **Худіч*** (33, с.100); *Тоді його **звали** Стрибогом. **Жорстоким і справедливим** володарем таємних дум, **нестримних бажань, жорстоким** воїном* (33, с.186); *...Авжеж, **Стриб** завжди **дратував** сусідів, навіть у дрібничках. Навіть ота його надто коротка **зачіска**... (33, с.16); **Я виявилася** абсолютно здоровою. А от **тато** – не зовсім... (33, с.73); *Серед юрби жінок-воїнів особливо виділялася одна: в очах – **пломінь та хижий блиск**, у руках – **іскри та впевненість**, у ногах – **дужість**... (33, с.84); *Море може бути лагідним, може бути жорстоким. Воно – і життя, воно – і смерть... (33, с.194).***

Важчими для утворення є неповні контекстуальні речення з пропущеними головними членами – і підметом, і присудком. Ці речення слугують конкретизаторами, акцентуючи увагу на потрібному елементі, самі собою зрозумілі компоненти речення упускаються: *...**Чорний капелюх ховав** очі, а **тінь** від крисів – і уста. Довгий чорний плащ, за спиною рушниця, через плече перекинута чорна шкіряна сумка... (33, с.11); *Хоча частенько у снах до нього **приходять** дивні **образи** з іншого світу. Зовсім не схожого на той, у якому він зараз мешкає. Сні! Раніше **вони** надто часто йому**

*надокучали. Темні, страшні, холодні, в'язкі. Жорстокі... (33, с.38); ...**Він кричить і прокидається.** Весь у сльозах, наляканий, мокрий, загублений, заледве пригадуючи, де він зараз... (33, с.38); ...**Птаха народилася** у Світі Чотирьох Сонць. Хоча і була примусово забрана з того світу, коли мала лишень сім літ, та багато що **пам'ятає.** І свою маму, жрицю Арату, завжди усміхнену, добру та красиву... (33, с.46); ...На його кінці теліпалося ще щось, але воно видавалося взагалі примарним, майже прозорим, настільки тонким був матеріал, з якого його зробили. А на вигляд – ледь помітні промінчики сонця крізь хмари в похмурий день... (33, с.64); Тоді **Верховна Жриця** по черзі **підходила** до кожної жінки племені з чарою. Першою завжди до Великої Цар-Матері... (33, с.89); ...Чому вона так вчепилася в ті малюнки, чим вони її так збентежили? Адже чорні мальви у її садочку ніколи не росли. І в Яровороті їх також немає. Можливо деінде, але не у них... (33, с.94).*

Ситуативні неповні речення – це ті, у яких пропущений компонент реалізується у відповідній комунікативній ситуації. Побутує переважно в усному діалогічному мовленні, а також на письмі. Ситуацію у художньому тексті ми розуміємо з коментаря, який додає авторка у пре- чи постпозиції або всередині. Такі речення економлять мовні засоби комунікантів, а тексту надають гнучкого, живого, розмовного характеру:

*- з наказовою інтенцією: - Дивися, Остапе, нас тут і не ждуть зовсім, - трохи розчаровано проказав чоловік. Тоді обернувся до того, хто стояв позаду, кинув на траву тобівку, простягнув хлопцеві рушницю. – Візьми, хлопче. А ще плащ і капелюха, та все це добре вичисти, он як усе запорошилося. І той, отім забереши і чоботи... (33, с.12); Сумка знайшлася відразу: / - **Відкрий** її, мамо. Там у полотняному сувійчику квітка. Дай, - ледь чутно говорила донька... (33, с.108);*

- з питально-риторичною інтенцією: *Хлопчина не договорив, спіткнувся об сердитий погляд Стриба... / - Що це? – Чоловік витріщався на Остапа, махаючи у нього перед носом сірим аркушем паперу* (33, с.23); *- У мене нема часу, мушу повертатися додому, тому уклінно прошу вас, о, пані Мальво, взяти те, що ваше за законами світів. / - За законами чого? – Мальва від подиву аж відкриває рота... (33, с.34); -Магурко, ти мене не боїшся? / - Ні. Бо я тебе знаю. / - Знаєш? / - Так, і я чекала (33, с.193); Красень, у якого закохана вся жіноча половина табору, так упадає і за ким? За нестерпним дівчиськом...(28, с.253); А раптом їй закортить залишитися в іншому світі на сто років чи на двісті? Для безсмертних – то не так і багато...(33, с.43).*

*Еліптичні речення є особливим типом неповних, оскільки на семантичному рівні вони повні, а на формальному потребують лексично вираженого компонента. У таких речення можуть бути пропущені лише головні члени і вони завжди стосуються двоскладного. Дара Корній найчастіше в еліптичних реченнях пропускала присудок: ...Мільйони вимірів, а я в одному з них. Навіть вічності буде замало, щоб знайти мене...(33, с.22); Ми вивчилися, дістали непогану роботу. **Тато – перспективний науковець, я – добрий бухгалтера...**(33, с.72); Хоча вершники озброєні трохи краще, ніж піші вояки. На головах мають легкі шоломи, які доволі надійно приховують обличчя воїнів, за спинами – мечі, сагайдаки, наповнені стрілами, та лук. **У кожного у руці бойова сокира.** ... (33, с.83); ...Трішки заздрила дівчатам-співмешканкам, яким допомагали і грішми, і харчами батьки. **Валька з багатодітної сім'ї** (шестеро братів та сестер), **мама – прибиральниця в школі, тато – шахтар**, що любить зазирати в чарку і половину своєї зарплатні завше пропиває, списуючи все на важку працю...(33, с.149); «Ні переможених, ні переможців: **одні жінки-воїни на боці Вітри, інші – проти неї, на боці Великої Матері та***

прадавніх законів...(33, с.305); *Отже, народився безсмертний. Точніше – безсмертна...*(33, с.20).

Отже, неповні речення – це невід’ємні складники усного та писемного мовлення. Вони увиразнюють та спрощують структуру мовлення, надаючи їй гнучкого, невимушеного та природнього звучання. У мовознавстві виділяють власне неповні та еліптичні речення.

Шляхом аналізу ми виявили поширене вживання контекстуальних речень з пропущеними головними членами, ситуативні з наказовими та питально-риторичними інтенціями, а також еліптичні, які використовуються у розповідному мовленні з метою уточнити, виділити, увиразнити потрібну інформацію чи момент, а також для уникнення довгих складнопідрядних та складносурядних речень, які у великих кількості ускладнюють читання.

3.6. Висновки до III розділу

Не всі синтаксичні конструкції, які ми розглядали у контексті експресивного синтаксису, ми можемо вважати стилетвірними для ідіостилю Дари Корній. Ми використали статистичний структурний метод, згідно з яким визначили, які конструкції лягли в основу мовостилю письменниці.

Дослідження показало, що на 100 сторінок художнього тексту найбільше було слів-речень, експресивних звертань, неповних речень та односкладних номінативних речень. Можна зробити висновок, що такі конструкції характерні для романів оповідного типу, які найкраще передають інтенцію письменника та легко сприймаються читачем.

Слова-речення та експресивні звертання – це такі нечленовані самостійні комунікати, які найкраще проявляються у діалогічному мовленні. Вживання їх у прозовому художньому тексті додає динаміки та емоцій

розповіді, дозволяє читачам відчутти те, що відчувають персонажі. Ці конструкції допомагають читачу прочитати певний відрізок тексту так, як це запланував автор. Серед особливостей цього виду у творчості Дари Корній потрібно звернути увагу на авторські етикетні висловлення, які герої романів використовують при вітаннях та прощаннях, побажаннях чи погрозах.

Серед стилетвірних експресивних конструкцій у творчості Дари Корній чільне місце займають односкладні номінативні речення. Це такі речення, які письменниця використовувала для підтвердження буття, явища, ставлення до ситуації, співрозмовника тощо.

Неповні речення – це невід’ємні складники усного та розмовного мовлення. У мовознавстві виділяють власне неповні та еліптичні речення. Шляхом аналізу, ми виявили поширене вживання контекстуальних речень з пропущеними головними членами, ситуативні з наказовими та питально-риторичними інтенціями, а також еліптичні, які використовуються у розповідному мовленні з метою уточнити, виділити, увиразнити потрібну інформацію чи момент, а також для уникнення довгих складнопідрядних та складносурядних речень, які у великих кількості ускладнюють читання.

Як бачимо, Дара Корній використовує різноманітні можливості української мови, майстерно передає сучасний етап розвитку української мови, показує контраст мови підлітків та дорослих, а також доповнює скарбницю української мови неологізмами. На основі цього Дара Корній створила свій стиль, мову власних романів, що підтверджує її важливу роль у сучасній українській літературі.

ВИСНОВКИ

Експресивний синтаксис як загальна мовознавча категорія є ще не повністю дослідженим. Кожна наукова робота відкриває нові проблеми експресивності та пропонує нові теорії до її тлумачення. Основа проблема питання полягає у тлумаченні терміна, в ототожненні експресивності з іншою мовознавчою категорією та способами їх розмежування.

Експресивність як ключове поняття у мові та мовленні виражається по-різному. Експресивність ототожнюють з терміном «емоційність», тому й тут у науковців розійшлися думки щодо тлумачення та вираження експресивності на різних лінгвістичних рівнях мови. Ми погоджуємося з думкою, що експресія на мовленнєвому рівні, в усному спілкуванні передається через емоцію, через її фізичні вираження: попри експресивно забарвлені слова, ще й інтонацією, тоном і силою голосу. У мові, на письмі, існує ряд синтаксичних конструкцій, які своїм емоційним забарвленням виражають експресію.

Для дослідження експресивних конструкцій ми обрали творчість Дари Корній в аспекті становлення її ідіостилю. Індивідуальний авторський стиль неодноразово ставав об'єктом наукового дослідження. Ми визначили, що ідіостилю властивий широкий синонімічний ряд, який може вживатися паралельно. Проте окремі дослідники виявили у деяких синонімах невідповідність у значеннях. Термін «ідіолект» є не синонімом ідіостилю, а лише близьким за значенням словом.

Досліджуючи експресивність у синтаксичних конструкціях автора, ми аналізували їхні комунікативно-прагматичні характеристики. Зважаючи на цей аспект дослідження, літературний текст є безпосереднім видом комунікативного акту, де адресант – це автор, повідомлення – це текст, а адресат – гіпотетичний читач. Кожне висловлювання тут існує лише в

контексті та ситуації, без яких неможлива достовірна інтерпретація наміру адресанта.

Дара Корній – це сучасна українська письменниця, яка зараз набуває своєї популярності. Вона пише під професійним псевдонімом у стилі міського фентезі. Її романи корисні тим, що вони популяризують проукраїнські вірування, міфологію та звичаї.

Романи «Зірка для тебе» та «Зворотний бік світла» стали об'єктами нашого дослідження. Твори насичені численними експресивними конструкціями. Передовсім це:

1) комплекси «питання-відповідь» у монологічному мовленні, серед яких ми виділили *питання-роздуми, передбачливі запитання* та монологи у *листах/щоденниках*;

2) риторичні питальні речення, які ми поділили на *стверджувальні розповідні* та *власне риторичні* питання. Власне риторичні ми також поділили на такий ряд підгруп: *звичайні, філософсько-риторичні* та *інтонаційно наснажені*, які виражають певне емоційне забарвлення;

3) окличні речення як маркери експресивності поділяються на *оклично-розповідні* з різними типами емоційного забарвлення, *питально-окличні, оклично-спонукальні* та *окличні з різного роду наснаженнями* (вигуки та звертання);

4) лексико-синтаксичні повтори, функціональним навантаженням яких було вживання *анафори* та *епіфори, ланцюжкових повторів* та *повторів-підхоплень* для втілення емоційно-експресивного задуму письменниці та створення відповідного настрою роману;

5) односкладні номінативні реченні, серед яких *буттєві, вказівні, емоційно-оцінні* та особливий вид *називний уявлення*. Також продемонстрували, яка інтонація створює експресивність у таких реченнях;

6) експресивні звертання у динаміці *діалогічного* мовлення. Виділили *власне звертання*, які поділили на 2 групи: *власне-іменні* та *загальні*. Охарактеризували ситуацію вживання жіночого іменника *жінка*. Проаналізували *риторичні звертання* та *вокативні речення*;

7) слова-речення зі *стверджувальною*, *заперечною*, *питально-риторичною* інтенціями. Окреслили ситуацію та вікову категорію вживання цих конструкцій у тексті;

8) неповні речення, які характеризували за наступною класифікацією: *власне неповні (контекстуальні та ситуативні)* та *еліптичні*.

Мовостиль автора, як ми зазначали вище, це сукупність найчастіше вживаних чи вироблених ним мовних засобів, які використовуються для досягнення авторської інтенції та створення впізнаваності авторського тексту.

Для досягнення мети роботи ми використали статистичний метод аналізу результатів дослідження, згідно з яким підраховали усі компоненти та змогли зробити висновок, які експресивні синтаксичні конструкції можна вважати стилетвірними у творчості Дари Корній.

Ми дослідили, що з восьми досліджуваних нами синтаксичних конструкцій, які розглядаються у контексті експресивного синтаксису, лише чотири види є стилетвірними.

Найменше у своїй творчості Дара Корній використовує риторичних питальних речень та лексико-синтаксичних повторів. На 100 сторінок художнього тексту їх 10 і 13 відповідно.

Трохи більше у романах письменниці ми знайшли окличних речень та комплексів «питання-відповідь» у монологічному мовленні, яких на 100 сторінок становить по 16 одиниць.

Отже, згадані вище конструкції ми не можемо назвати стилетвірними у творчості Дари Корній, адже їхня кількість не може свідчити про певну системність. Їхнє використання здебільшого пов'язане із ситуативними випадками, коли вживання інших мовних засобів було б неможливим задля створення письменницею певної комунікаційної ситуації.

Ми простежили та визначили, що для індивідуального стилю Дари Корній характерні різного виду односкладні та неповні речення, які вона вдало використовує у своїх романах. Такі речення якнайкраще підходять для творів, у яких розповідь ведеться від третьої особи, тобто гіпотетичного оповідача. Таким чином, на сотні сторінок роману Дари Корній ми знайшли 34 одиниці односкладних номінативних речень та 45 – неповних речень.

Особливе місце у романах Дари Корній посідає звертання у вигляді жіночого іменника *жінка*, яке передає саркастичне та зневажливе ставлення до спірозмовниці. Ним послуговується лише один персонаж апелюючи до конкретної героїні у романі. Загалом експресивних звертань у романі 20 одиниць на 100 сторінок твору.

У нашому дослідженні найвищий показник належить словам-реченням. Такі логіко-модальні комунікати стали визначними в ідіостилі письменниці. За допомогою таких конструкцій авторка легко передавала сучасний підлітковий сленг, галицький діалект та максимально правдоподібно відтворювала живі діалоги. Відповідно до наших статистичних даних таких конструкцій 57 одиниць на 100 сторінок художнього твору. Оскільки це кожна друга сторінка у творі, таку конструкцію можна вважати стилетвірною у творчості письменниці.

Рис.1

Отже, дослідження експресивних синтаксичних конструкцій є найбільш вдалим в аспекті визначення ідіостилю письменника, у нашому випадку – Дари Корній.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Акимова Г. Новое в синтаксисе современного русского языка. Москва: Высшая шк., 1990. 168 с.
2. Ахманова О. Словарь лингвистических терминов. Москва: Советская энциклопедия, 1966. 576 с.
3. Балли Ш. Французская стилистика. Москва: Эдиториал УРСС, 2001. 392 с.
4. Бахтин, М.М. Автор и герой: К философским основам гуманитарных наук. СПб.: Азбука, 2000. 336 с.
5. Бехта Т.О. Текст і дискурс як категорії літературно-художньої комунікації. *Наукові записки. Серія «Філологічна»*. Вип.37. 2013. С.52
6. Борев, Ю.Б. Эстетика: Учебник. Москва: Высш. шк., 2002. 511 с.
7. Вавринюк Т.І. Називні уявлення як засіб експресії в художньому мовленні. *Філологічні студії*. №10. С.145-150.
8. Вахтель Н.М. Основы прагмалингвистики: учебно-методическое пособие для вузов. 2008. С.3-4. URL:
file:///C:/Users/User/Downloads/vakhtel_nm_osnovy_pragmalingvistiki.pdf
9. Виноградов В. О языке художественной литературы: монография. Москва: Гос.изд-во худ. лит., 1959. 657 с.
10. Вихованець І. Граматика української мови. Синтаксис. Київ: Либідь, 1993. 368с.
11. Вовк. А. Експресивний синтаксис: з історії вивчення. *Журнал «Український Смісл»*. Дніпро: Дніпровський нац. університет ім. О.Гончара. 2016. №1. С. 254-264.
12. Гак В.Г. К диалектике семантических отношений в языке. *Принципы и методы семантических исследований*. Москва: Наука, 1976.
13. Галкина-Федорук О. Об экспрессивности и эмоциональности в языке. *Сборник статей по языкознанию*. Москва: Наука, 1958. С. 103-124.

14. Гордій О. Фразеологічні експресиви і комункативи як лінгвістичний феномен. *Studia methodologica*: науковий альманах Тернопільського нац.пед. ун. ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2010, №30
15. Григорьев В. Грамматика идиостиля / отв. ред. А.Григорьева. Москва: Наука, 1983. – 224 с.
16. Гуйванюк Н. Типи еквівалентів речень у сучасній українській мові. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*: журнал Хмельницького нац.ун. Хмельницький, 2009, №4. С.45-50.
17. Гуйванюк Н.В. Слово - Речення - Текст : вибрані праці. Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2009. 663 с.
18. Дудик П. С. Неповні речення в сучасній українській літературній мові. *Дослідження з синтаксису української мови*. Київ: Наук. Думка. 1958. с.129-260.
19. Дудик П. Стилїстика української мови: навч.посібник. Київ: Академія, 2005. 368с.
20. Дудик П.С. Із синтаксису простого речення: навч. посібник. Вінниця: ВДПУ ім. М. Коцюбинського. 1999. 298с.
21. Дудик П.С. Із синтаксису простого речення: Речення. Класифікація речень. Односкладні речення. Неповні речення. Еквіваленти речення: Навч.-метод. посібник. Вінниця, 1999. С. 207–251
22. Дудик П.С. Явища номінації, сегментації і контамінації в структурі речення: *Синтаксис словосполучення і простого речення*. Київ: Наук. Думка, 1975. С.204-227.
23. Енциклопедія Сучасної України. *Комунікативна лінгвістика*: автор статті Ф.С. Бацевич. 2016. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=4420
24. Енциклопедія Сучасної України. *Лінгвістична прагматика*: автор статті Ф.С. Бацевич. 2016. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=55505

25. Єрмоленко С. Українська лінгвостилістика: основні поняття, напрямки й методи дослідження. *Культура слова: науково-популярний журнал*. Київ, 2010, №70
26. Єрмоленко С. Українська мова: коротких тлумачний словник лінгвістичних термінів / за ред. С. Єрмоленко. Київ: Либідь, 2001. 222 с.
27. Загнітко А.П. Комунікативно-прагматичні аспекти сучасного політичного газетного дискурсу. Ялта. 2009. С.192. URL:
<http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/54897/79-Zagnitko.pdf?sequence=1>
28. Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис. Донецьк: ДонНУ, 2001. 662 с.
29. Івкова Н. Фігури експресивного синтаксису в сучасній публіцистичній літературі: дис. канд. філол. наук: 10.02.01 «Українська мова». Горлівка, 2007. 218 с.
30. Караман С. Сучасна українська літературна мова: навч. посібник для студ. вищ. навч. закл./ С.О. Караман, О.В. Караман, М.Я. Плющ [та ін.]; за ред С.О. Карамана. Київ: Літера ЛТД, 2011. 560с.
31. Ковтунова И.И. Современный русский язык. Порядок слов и актуальное членение предложения. Москва: Просвещение, 1976, 239с.
32. Кононенко В. І. Стилістичний аспект синтаксису // Слово і труд. Київ: Наук. Думка, 1976. С.
33. Корній Д. Зворотний бік світла: роман. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 320с.
34. Корній Д. Зірка для тебе: роман. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2013. 270 с.
35. Кульбабська О., Шатілова Н. «Пишу, як серце диктує...» (Ідіостиль Сидора Воробкевич) : [монографія]. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2016. 455 с.

36. Кухаренко В. Интерпритация текста: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. Москва: Просвещение, 1988. 192 с.
37. Лебнер С. Семантика: Себастьян Лебнер. Берлін: де Гройтер. 2003, 387с.
38. Лисовская Т.А. Общее представление о прагмалингвистике. URL: https://spravochnik.ru/yazykoznanie_i_filologiya/pragmalingvistika_problemy_i_metody/].
39. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. Київ: ВЦ «Академія», 2007. 752 с.
40. Мацько Л.І. Стилїстика української мови: Підручник / за ред. Л.І. Мацько та ін. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.
41. Мацько Л.І., Мацько О.М. Риторика: Навч. посіб. 2-ге вид., стер. Київ: Вища шк., 2006. 311 с.
42. Меликян В.Ю. К проблеме классификации нечлененных предложений. *Актуальные проблемы филологии и методики преподавания: Межвуз. сб. (в 2 ч.)*. Ростов н/Д, 2001, Ч. 1.
43. Новиков Л., Преображенский С. Грамматический аспект описания идиостилей: синтаксическая доминанта. Очерки по истории языка русской поэзии XX. Поэтический язык и идиостиль / под. ред. В. Григорьева. Москва: Наука, 1990. 304 с.
44. Павлов В. Інверсія як мовне явище. *Філологічні трактати*: Суми, 2012, том 4, №1.
45. Переломова О. Авторська стилістика: навч. посібник. Суми: Вид-во СумДУ, 2014. 108 с.
46. Потебня О. Из лекций по теории словесности. Басня. Пословица. Поговорка. Харьков : Гос. изд-во Украины, 1930. 129 с.
47. Розенталь Д. Э., Теленкова М.А. Словарь трудностей русского языка. Москва: Изд-во Айрис-пресс, 2003. 832 с.
48. Русская грамматика / Под ред. Н.Ю. Шведовой. Москва: Наука, 1980, 710 с.

49. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
50. Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання: Навч. посібник. Київ: Вища школа, 1994. – 670 с.
51. Сологуб Н. Мовний світ Олеся Гончара. Київ: Наук. Думка, 1991. 140с.
52. Сологуб Н. Художній стиль (мова прозових творів). *Культура слова*: науково-популярний журнал, Київ, 2010, №70
53. Ставицька Л. Про термін ідіолект. *Українська мова*. Київ: НАН, 2009. №4. С. 3-17
54. Сулима М. Українська фраза. Коротенькі начерки. Харків: Друк. 1928. 100 с.
55. Сучасна українська літературна мова. Стилїстика / Відп. ред. Г. П. Їжакевич. Київ: Наук. Думка, 1973. 588 с.
56. Теория речевых актов Джона Остина. 2021. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Теория_речевых_актов_Джона_Остина
57. Томусяк Л. Граматичні засоби експресії в ідіостилі Сидора Воробкевича (на матеріалі мови оповідання «Циганка»). *Науковий вісник Чернівецького університету* : зб. наук. пр. Чернівці: ЧНУ, 2012. Вип. 585/586: Солов'янська філологія. С. 259-263.
58. Томусяк Л. Речення з дуплексивами: семантико-синтаксичний та комунікативний аспекти. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2009. Випуск 475 – 477. Слов'янська філологія.
59. Українська мова: енциклопедія / редкол.: В.М. Русанівський та ін. Київ: вид-во «Укр. Енцикл.», 2004. 824 с.
60. Федик О. Мова як духовний адекват світу(дійсності). *Українська мова*. Львів: Місіонер, 2000. С. 118-122.

61. Чабаненко В. Стилїстика експресивних засобів української мови: монографія. Запоріжжя: ЗДУ, 2002. 351 с.
62. Шабат-Савка С.Т. Парцельовані комунікати як маркери вербалізації інтенцій мовця та експресивності художнього тексту. *Записки з українського мовознавства*. 2017. №24(1). С.254-263.
63. Шабат-Савка С.Т. Категорія комунікативної інтенції: типові вияви та синтаксична реалізація в сучасній українській мові. *Українська мова*. 2013. №1. С.104-114.
64. Шатїлова Н. Ідіостиль Сидора Воробкевича. *Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр.* ЧНУ, 2012. Вип. 585/586: Солов'янська філологія. с.352-356
65. Шаховський В. Категорії емоцій в лексико-семантичеській системі мови. Воронеж : Изд-во ВГУ, 1987. 192 с.
66. Якобсон Р. О. Лингвистика и поэтика. Структурализм: «за» и «против». Москва: Прогресс, 1975. С. 193-230.
67. Яновський Ю. Звертання. *Словник української мови: в 11 томах / за ред. І.К. Білодіда*. Київ: Наук. Думка. Том 3. 1972. С.465

АНОТАЦІЯ

Волошин Соломія. Експресивні синтаксичні конструкції як стилетвірні компоненти ідіостилю Дари Корній.

Дипломна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 035.01 – Філологія (українська мова та література) – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, філологічний факультет, кафедра сучасної української мови.

У дипломній роботі зібрано теоретичний матеріал з теми експресивного синтаксису, розглянуто роль експресивних конструкцій у становленні мовостилю автора. Проаналізовано поняття ідіостилю у мовознавчих студіях.

Дослідження експресивних синтаксичних конструкцій проведено на основі романів Дари Корній «Зірка для тебе» та «Зворотній бік світла». У дипломній роботі проаналізовано та схарактеризовано такі синтаксичні конструкції: комплекси «питання-відповідь» у монологічному мовленні, риторичні питальні речення, окличні речення, лексико-синтаксичні повтори, односкладні номінативні речення, експресивні звертання, слова-речення та неповні речення. У процесі дослідження доведено, які синтаксичні експресивні конструкції становлять індивідуальний авторський стиль Дари Корній.

Ключові слова: *експресивність, ідіостиль, мовостиль, комунікати, конструкції, комплекси «питання-відповідь», риторичні питальні речення, окличні речення, лексико-синтаксичні повтори, односкладні номінативні речення, експресивні звертання, слова-речення, неповні речення.*

ABSTRACT

Voloshyn Solomiia. Expressive syntactic constructions as creating components of Dara Korniy's idiostyle.

A diploma work for obtaining educational masters degree in 035.01 – Philology (Ukrainian language and literature) major – Chernivtsi national university named after Yuriy Fedkovych, philological faculty, department of modern Ukrainian language.

Thus diploma work contains theoretical material for the topic of expressive syntax, discussed the role of expressive constructions of building author's writing style. Analyzed the definition of idiostyle in linguistic studio.

Research of expressive syntactic constructions was conducted based on Dara Korniy's novels such as «Zirka dlia tebe» and «Zvorotnii bik svitla». This diploma work contains analysis and characteristics of following syntactic constructions: «question-answer» complexes monologic speech, rhetorical interrogative sentences, exclamation sentences, lexico-syntactic repeats, simple nominative sentences, expressive appeals, interjections. During the research has been proven which syntactic expressive constructions create individual authorial style of Dara Korniy.

Key words: *expressivity, idiostyle, writing style, comunicat, constructions, «question-answer» complexes, rhetorical interrogative sentences, exclamation sentences, lexico-syntactic repeats, simple nominative sentences, expressive appeals, interjections.*